

Economisch-Statistische Berichten

Amerika's exportpositie

★

Mr. Th. S. IJsselmuiden

Eén recht in plaats van twee averecht

★

H. L. Gevers

De pendel in Noord-Brabant

★

Dr. J. A. Geertman

Licentiecontracten in de Euromarkt

★

Drs. D. B. Jochems en Drs. E. Kaptein

Statistische Dag 1959

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

44e JAARGANG

No. 2177

WOENSDAG 1 APRIL 1959

**COLLECTIEVE
PENSIOEN-VERZEKERING**

BAKSTEEN
Juwelier

HORLOGES

SIERADEN

TAFELZILVER

Sinds 1837 in het hart van Rotterdam

WESTEWAGENSTRAAT 70 — TELEFOON 110583

H. BRONS Jr
MAKELAAR IN ASSURANTIËN

TELEFOON 11 19 80*

MAURITSWEG 23
ROTTERDAM

Spuistraat 172

Amsterdam

KAS-ASSOCIATIE N.V.

Giro's naar alle banken

BETALEN · BEWAREN · BEHEREN

R. Mees & Zoonen

Bankiers en

Assurantie-makelaars

Rotterdam

Amsterdam · 's-Gravenhage

Delft · Schiedam · Vlaardingen

Alblasserdam

Beheer en administratie

van vermogens

Executele en bewind-

voering

**ECONOMISCH-
STATISTISCHE BERICHTEN**

Uitgave van het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: *Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam 6.*
Telefoon redactie: 0 1800-52939. Administratie: 0 1800-38040. Giro 8408.

Bankiers: *R. Mees en Zoonen, Rotterdam. Banque de Commerce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening 260.34.*

Redactie-adres voor België: *Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steenweg 357, Gent.*

Abonnementen: *Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam 6.*

Abonnementsprijs: *franco per post, voor Nederland en de Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen f. 31,— per jaar. (België en Luxemburg B.fr. 400). Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van het kalenderjaar.*

Losse nummers 75 ct.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor Westzeedijk, Rotterdam 6.

Advertenties. *Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon 69300, toestel 1 of 3).*

Advertentie-tarief *f. 0,30 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f. 0,60 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van redenen te weigeren.*

Amerika's exportpositie

Zowel in de Verenigde Staten als elders vragen — aldus lezen wij in de jongste „Monthly Letter” van „The First National City Bank of New York” — velen zich af, of Amerika, in verband met de hoge produktiekosten aldaar, zijn positie in de wereldhandel niet verliest. De Verenigde Staten ondervinden scherpe concurrentie, niet alleen van de Sowjet-Unie, maar vooral van West-Europa en Japan, waar de van de oorlog herstelde industrie een hoge graad van efficiency heeft bereikt. Symptomatisch voor de veranderde omstandigheden is, dat de invoer der Verenigde Staten ondanks de recessie vrijwel op peil bleef en nu weer toeneemt, terwijl de Amerikaanse industrie zelfs in die landen waar zij vrijelijk kan concurreren, orders ziet gaan naar tegen een lagere prijs aanbiedende concurrenten. Willen de Verenigde Staten hun positie op de exportmarkten handhaven, dan zal het zaak zijn te waken tegen de loon-prijsspiraal.

Nergens blijkt, zegt de „Monthly Letter” verder, de zwakte van Amerika's exporthandel duidelijker dan bij enkele landbouwprodukten. Zo is bijv. het aandeel der Verenigde Staten op de wereld-katoenmarkt gedaald van 40 pCt. tien jaren geleden tot minder dan 30 pCt. thans. Wat lood en zink betreft, is de prijsconcurrentie van het buitenland zo sterk, dat de Regering, in haar streven de in moeilijkheden verkerende binnenlandse producenten de helpende hand te bieden, in oktober jl. invoerrestricties geproduceerd dan in Amerika. De totale Amerikaanse invoer van petroleum en olieprodukten is de laatste jaren een weinig gestegen; de binnenlandse produktie en de uitvoer daarentegen zijn gedaald.

Nog altijd is Amerika's uitvoer van industriële eindprodukten meer dan tweemaal zo groot als de invoer. Gedurende het tweede halfjaar 1958 echter exporteerden de Verenigde Staten ca. 10 pCt. minder eindprodukten dan in het eerste halfjaar 1957, waarin een record werd bereikt. Tezeldertijd nam, volgens voorlopige gegevens, de Duitse

uitvoer van industriële eindprodukten toe met 14 pCt. en die van Japan met 6 pCt. Amerika's aandeel in de wereldhandel in eindprodukten daalde van 26 pCt. in het eerste halfjaar van 1957 tot 24 pCt. in het tweede halfjaar 1958; dat van Duitsland steeg het afgelopen jaar van 17 tot 19 pCt. en dat van Engeland, dat in voorgaande jaren voortdurend was gedaald, bleef 18 pCt.

De daling van de Amerikaanse uitvoer is te meer opvallend, daar de industrie zich heeft ingespannen om op buitenlandse markten orders te verkrijgen ter compensatie van de gedaalde binnenlandse verkopen. Ook andere industriële landen hebben, toen de hausse afzwakte, gepoogd op buitenlandse markten vaste grond onder de voeten te krijgen. En kennelijk met meer succes, want de Amerikaanse producenten waren op het stuk der prijzen het gemakkelijkst te beconcurreren. De tijd, dat de sneller voortschrijdende inflatie, de geringere produktiviteit en de onvoldoende capaciteit in andere landen het de Verenigde Staten mogelijk maakten, zonder schade voor de uitvoer, hoge prijzen te berekenen, is voorbij, stelt de „Monthly Letter” vast.

Het bereiken van een hoger produktiviteitspeil en een grotere exportcapaciteit door het buitenland is op zichzelf een gezond verschijnsel — „a substitution of trade for aid”. De landen hebben dit in hoofdzaak aan hun eigen activiteit te danken. De Verenigde Staten hebben Europa en Japan geholpen met miljarden dollars; zij hebben voorts de bevriende landen menigmaal van advies gediend. Is nu de tijd niet gekomen, zo vraagt de „Monthly Letter” zich af, dat de Verenigde Staten ook zelf enkele van deze adviezen eens ter harte nemen? „Perhaps Congress should be less concerned with breaking up economical large business units and more concerned with the ability of our industry, burdened by the highest wages and the heaviest taxes, to maintain indefinitely its place in a whole world of competition”.

Buitenlandse handel van de Verenigde Staten
(in \$ mrd.)

	Uitvoer a)			Invoer		
	Gem. 1952/56	1957	1958 b)	Gem. 1952/56	1957	1958 b)
Totaal, w.o.	13,9	19,3	16,2	11,1	12,9	12,7
grondstoffen	2,0	3,1	2,1	2,8	3,2	2,8
voedingsmiddelen ..	2,0	2,5	2,4	3,2	3,3	3,4
halffabrikaten	2,0	3,2	2,3	2,7	2,9	2,6
industr. eindprod. ..	7,9	10,4	9,4	2,5	3,5	3,9
petroleum	0,6	0,9	0,5	0,9	1,5	1,6
elektrische en industriële machines	2,3	3,3	3,1	0,2	0,3	0,3
auto's, onderdelen e.d.	1,1	1,3	1,1	0,1	0,3	0,5
textiel	0,6	0,7	0,6	0,5	0,6	0,6

a) Excl. verscheppingen in het kader der militaire hulpverlening.
b) Vierde kwartaal 1958 is geraamd.

INHOUD

Amerika's exportpositie	Blz. 243	Boekbesprekingen:	Blz.
Eén recht in plaats van twee averecht, door Mr. Th. S. IJsselmuiden	244	P. Romus: Expansion économique régionale et communauté européenne, bespr. door Drs. M. C. Verburg	256
De pendel in Noord-Brabant, door H. L. Gevers ..	249	J. ten Hoope: Financieringsberekeningen, bespr. door Drs. R. W. van der Wal	257
Licentiecontracten in de Euromarkt, door Dr. J. A. Geertman	253	Notities:	
Statistische Dag 1959; efficiency in en door de Statistiek, door Drs. D. B. Jochems en Drs. E. Kaptein	254	Bestedingen voor reclame in Engeland	252
		Mededelingen voor economen	258
		Recente publikaties	258

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; J. R. Zuidema.
Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris: J. H. Zoon.
COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars;
J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

De relatief zware druk van de inkomstenbelasting op ongehuwden wordt thans algemeen als onrechtvaardig erkend. Deze in de bezettingstijd doorgevoerde discriminatie is na de bevrijding door de Nederlandse Overheid nog verscherpt. Ofschoon thans door alle politieke partijen de noodzaak van een herziening van tariefsgroep I van de I.B. wordt erkend, weet niemand de middelen aan te geven om de daaruit voortvloeiende inkomstenvermindering van de Staat te compenseren. Schrijver stelt nu voor een eveneens uit de bezettingstijd daterend fiscaal onrecht, de vrijstelling van een groot deel van de winsten der coöperaties van de vennootschapsbelasting, ongedaan te maken. Een belasting op coöperatieve winsten zou een einde kunnen maken aan het scheefftrekken van de concurrentieverhoudingen in de sectoren waar coöperatieve en niet-coöperatieve bedrijven naast elkaar optreden en tevens de middelen verschaffen voor een vermindering van het ongehuwden-tarief der I.B.

Een onrechtvaardige discriminatie.

Wij hebben het tijdvak van de nationale window dressing weer achter ons. Een algemene wapenschouw der politieke partijen heeft het Nederlandse electoraat op het tafereel van een aantal verkiezingsprogramma's vergast, waarin de meest verleidelijke vooruitzichten voor het beleid in de parlementaire periode 1958/1962 worden onthuld. Temidden van deze caleidoscopische verscheidenheid hebben wij één onderwerp aangetroffen waarover de partijen zich zo eensgezind uitlaten, dat men hier a.h.w. een zeer „brede basis" in een klein hoekje verscholen ziet liggen. Wij doelen hier op het tarief voor ongehuwden in de inkomstenbelasting. De verkiezingsprogramma's van de verschillende politieke partijen, welke wij hieronder in de alfabetische volgorde van hun namen weergeven, hebben terzake het volgende te bieden:

Anti Revolutionaire Partij: De naar verhouding te zware belasting voor ongehuwden vraagt herziening.

Christelijk Historische Unie: Het belastingtarief voor ongehuwden hoort zo spoedig mogelijk te worden verlaagd.

Katholieke Volkspartij: De ongehuwden komen het eerst voor verlichting (van de belastingdruk) in aanmerking.

Partij van de Arbeid: Belastingverlaging voor ongehuwden en voor inkomsten uit arbeid van gehuwde vrouwen.

Volkspartij voor Vrijheid en Democratie: Het is zeker niet rechtvaardig de ongehuwden zo onevenredig zwaar te belasten als bij de tegenwoordige tarieven het geval is.

De unanimiteit ten aanzien van dit desideratum is bepaald welsprekend. Dit is niet zo heel verwonderlijk na het voorspel dat wij hebben gezien bij de algemene financiële beschouwingen over de Rijksbegroting voor 1959 in de vergaderingen van de Tweede Kamer van 23 en 29 oktober 1958. Dit debat is uitgelopen op een „combat de générosité" tussen alle democratische partijen, waarbij de vrijgezellen het hof werd gemaakt op een wijze die wanneer dit zich op een ander vlak in het maatschappelijk leven zou hebben voorgedaan, een ernstige bedreiging van de nationale vrijgezellenstand zou hebben betekend. De verschillende fracties hebben zich uitgesloofd om hun sympathieke en ongetwijfeld eerbare gevoelens ten opzichte van de

Eén recht in plaats van twee averecht

Nederlandse vrijgezel in het licht te stellen, zich daarbij zoveel mogelijk beroepend op hun oude rechten in deze vrijage¹⁾. Ook Minister Hofstra behoefde in dit galante steekspel niet achter te blijven. Hij kon er op wijzen, dat hij reeds bij de grote belastingherziening van 1955 als lid van de Tweede Kamer een motie had ingediend waarbij de wens tot uitdrukking werd gebracht ook de ongehuwden te doen delen in de destijds beschikbaar komende bedragen voor belastingverlaging. 's Ministers voorganger Prof. Lieftinck, had reeds bij de belastingherziening in 1947 erkend dat het hoge tarief voor de ongehuwden bezwaren meebracht, terwijl Minister v. d. Kieft in 1955 had toegegeven dat een herziening op dit punt tot de eerste prioriteit op het gebied van verdere belastingtegenmoet-komingen moest worden gerekend.

Het is eigenlijk onbegrijpelijk dat een situatie die men reeds sinds 12 jaar als onbevredigend beschouwt, hetgeen door de achtereenvolgende Ministers van Financiën met toenemende nadruk is vastgesteld, niet alleen in geen enkel opzicht werd verbeterd, doch zelfs nog verder werd scheef getrokken.

Het is een algemeen bekend feit, dat de Duitse bezettingsmacht bij het tot stand komen van het Besluit op de Inkomstenbelasting in 1941 voor het eerst een scherpe discriminatie ten opzichte van de ongehuwden in het Nederlandse fiscale stelsel heeft aangebracht. Hier zaten bevolkingspolitieke redenen achter, die typisch tot de ideologie van het nationaal-socialisme behoorden en door de Nederlandse bevolking in al haar lagen zonder meer worden verfoeid²⁾. Wanneer men nu bedenkt wat gebeurd is met diverse andere het Nederlandse volk onwelgevallige bezettingsmaatregelen in de tijd sinds de bevrijding en dan de ontwikkeling van deze fiscale discriminatie in dezelfde periode beziet, staat men wel voor een raadsel. Wij ontlenen aan het blad van de Nederlandse Vrijgezellenbond de volgende overzichtelijke tabel³⁾:

1) Zie Handelingen T.K. 1958/59, blz. 125 e.v.

2) Zie in dit verband het interimrapport van de Commissie voor de Statistiek van de Vereniging voor Belastingwetenschap: Tarieven, inkomstenbelasting voor gehuwden en ongehuwden, blz. 8.

3) N.V.B.-Nieuws, februari 1959.

Inkomen p. jaar	f. 3.000	f. 6.000	f. 9.000	f. 20.000
Vooroorlogs tarief				
Groep I	f. 269	f. 728	f. 1.291	f. 3.902
Groep II	„ 261	„ 718	„ 1.278	„ 3.887
I in pCt. van II	103	101	101	100
Duits tarief				
Groep I	f. 535	f. 1.553	f. 2.700	f. 8.590
Groep II	„ 357	„ 1.035	„ 1.800	„ 5.730
I in pCt. van II	150	150	150	150
Thans				
Groep I	f. 321	f. 1.165	f. 2.219	f. 7.763
Groep II	„ 142	„ 660	„ 1.347	„ 5.376
I in pCt. van II	226	176	165	144

Het blijkt dus dat men niet alleen niets gedaan heeft om het raciale stokpaardje van de nazi's de nek om te draaien, doch integendeel, dat men hierop nog veel harder is gaan rijden dan zelfs de fanatieke bezetters het hebben aangedurfd. Gereleveerd mag daarbij nog worden, dat de huidige verhouding in Nederland in sterke mate ongunstig afwijkt van die in andere Europese landen ⁴⁾.

Zo merkwaardig deze ontwikkeling is vanuit het oogpunt van consequente staatkunde, zo begrijpelijk is zij wanneer men haar beziet in het licht van onze institutioneel georganiseerde maatschappij. De ongetrouwden hebben tot voor kort alleen een groep gevormd in de zin van de belastingtabel van de inkomstenbelasting, doch allerminst in sociologische zin. Het betreft hier een onsamenhangende massa, verdeeld over allerlei maatschappelijke lagen, leeftijdsklassen, politieke en religieuze kleuren, met geen enkele andere onderlinge binding dan dat zij elkaar aantreffen in dezelfde groep I van de I.B. Pas in de loop der jaren is gebleken dat hun gemeenschappelijke belangen zowel op het stuk van de fiscale behandeling als in verschillende andere opzichten voldoende sterk waren om tot een verantwoorde groepsvorming over te gaan die zowel maatschappelijk als politiek voor deze belangen kon optreden. Deze andere belangen liggen o.a. op het gebied van de huisvestingspolitiek der Overheid en voorts in toenemende mate in de hoek van de sociale verzekeringswetgeving, zoals die in de na-oorlogse periode verdere vorm heeft gekregen. De discriminatie ten opzichte van ongetrouwden is door deze wetgeving steeds verder geaccentueerd. Te noemen vallen het Ziekenfondsbesluit, de A.O.W.; het Wetsontwerp Algemene Kinderbijslag en het Wetsontwerp Weduwen- en Wezenvoorziening. Het is niet onze bedoeling aard en omvang van de in deze verschillende maatregelen belichaamde achterstelling van de ongetrouwden hier nader uit te werken; zij is bekend genoeg. Al deze nadelige regelingen kunnen gemotiveerd worden zowel met de omstandigheid dat ongetrouwden nog wel eens gehuwd kunnen raken als met een beroep op de algemene solidariteit tussen de verschillende bevolkingsgroepen, die elkaars noden gezamenlijk moeten opvangen.

Hoe dit ook zij en wat men ook van dit beroep op solidariteit moge denken, het is onweerlegbaar dat een dergelijke veronachtzaming van de positie der ongetrouwden op het gebied van de sociale verzekeringen in haar praktische betekenis wordt toegespitst bij handhaving van een zo verregaande mate van fiscale achterstelling van deze groep als in het tarief van de I.B. tot uiting komt.

De Nederlandse Vrijgezellenbond, welke in 1954 is opgericht, is als een poging te beschouwen de gemeenschappelijke belangen van de maatschappelijk en politiek

⁴⁾ Mr. H. J. Derks: De extra belastingdruk op ongetrouwden, „E.-S.B.” van 2 maart 1955.

zo heterogene ongetrouwden te bundelen. Bij de verkiezingen in 1956 heeft hij zich voor het eerst tot de verschillende politieke partijen gewend en uitspraken gevraagd over hun houding ten opzichte van de ongetrouwdenbelasting. In mei 1958 heeft hij de financiële woordvoerder van de socialistische kamerfractie, de heer H. Peschar, voor een spreekbeurt op het congres van de bond uitgenodigd. In oktober 1958 zien wij dan vervolgens dat de heer Peschar een motie indient bij de algemene financiële beschouwingen, waarbij de Regering wordt verzocht te overwegen „welke verlichting van de belastingdruk op de ongetrouwden in het komende jaar tot stand kan worden gebracht”. Hierbij hebben alle partijen zich aangesloten, maar Minister Hofstra heeft met alle sympathie die hij mede op grond van zijn vroegere actie heeft kunnen laten blijken voor dit desideratum ten opzichte van groep I, volledig voorbehoud moeten maken op het punt van de verwezenlijking. Waar geen compenserende middelen beschikbaar waren, kon hij zich niet enthousiast verklaren over deze motie, welke hij vooral in de huidige situatie bezwaarlijk noemde.

Voor degenen die zich bezig houden met de maatschappelijke groepsvorming en vooral met de werking van de „pressure groups” in onze samenleving, is deze gehele ontwikkeling een schoolvoorbeeld van de wijze waarop belangen in onze democratische maatschappij tot hun recht komen. Ook ingeval van schromelijke misstanden en uitgesproken onrecht kan men veelal geen vooruitgang verwachten zolang de gedupeerde groepen niet door de ontplooiing van machtsmiddelen indruk weten te maken en de politieke woordvoerders weten te doordringen van de uiteindelijke electorale betekenis van hun optreden. Uit dit oogpunt bezien hebben de ongetrouwden dus alleen zichzelf iets te verwijten. Zij zijn eerst te laat doordrongen geweest van de spelregels van onze maatschappij en hebben daardoor jarenlang grote offers gebracht die volgens de politieke communis opinio van thans onnodig waren geweest. Zo zij ertoe gekomen waren enkele jaren eerder op de trom te slaan, zouden zij zonder meer reeds hun aandeel in de grote belastingbuit van 1955 hebben binnengehaald. Echter eerst in 1956 zijn zij met de geschikte politieke middelen aan de gang gegaan maar toen was het getij al aan het verlopen en heeft de bestedingsbeperking een realisatie van hun wensen tegengehouden. Zij zijn dus nu zo ver dat zij door het intermediair van de heer Peschar eindelijk een Kamervotum achter zich hebben en dit votum ook doorgedrongen is in de verkiezingsprogramma's van alle democratische partijen. Dit is veel, maar nog niet alles.

Onder de huidige budgettaire verhoudingen zullen dergelijke uitspraken een platonisch karakter behouden zolang niet de middelen beschikbaar zijn waarmee de belastingderving kan worden gecompenseerd. Om welk bedrag gaat het hierbij? Mr. Van Leeuwen heeft bij de dupliek in het Kamerdebat aan een vroegere raming van hemzelf herinnerd. Ervan uitgaande dat het huidige verschil tussen tarief I en tarief II tot de helft zou worden teruggebracht, zou hiermee een opbrengstvermindering van de I.B. van 50 à 60 miljoen gulden in het geding zijn.

Een ongemotiveerd fiscaal privilege.

Waar in de Kamer van geen enkele zijde aangeduid is op welke wijze dit offer voor de rijksschatkist kan worden goedge maakt, wagen wij het hier zelf met een suggestie te komen. Wij hebben ons hierbij laten leiden door de gedachte dat het 't meest rechtvaardig zou zijn indien deze uit de bezettingstijd stammende discriminatie zou worden recht-

getrokken met middelen die beschikbaar zouden komen uit het opheffen van een eveneens uit de bezettingstijd daterend fiscaal onrecht: de vrijstelling van de coöperaties van de vennootschapsbelasting volgens artikel 13 lid 4 van het Besluit op de Vennootschapsbelasting. Ogenscheinlijk hebben de beide belastingobjecten niets met elkaar te maken. De bezetter heeft echter op willekeurige wijze gegeven en genomen en het wordt tijd dergelijke onevenredigheden definitief uit ons belastingstelsel weg te werken. Tegenover de discriminatie ten opzichte van de ongetrouwen staat een privilege aan de coöperaties. Waar er aanleiding is te veronderstellen dat de financiële consequenties van deze beide onevenwichtigheden tegen elkaar opwegen, behoeft men niet te schromen de middelen die uit een opheffing van de vrijstelling der coöperaties ontstaan, aan te wenden voor de correctie van tarief I.

Ofschoon het voortrekken van de coöperaties een oudere geschiedenis heeft dan de achterstelling der ongetrouwen, heeft ook het eerste pas dimensies aangenomen met het tarief van de vennootschapsbelasting van 30 tot 45 pCt., zoals dit bij de invoering van deze belasting in 1942 werd vastgesteld. De verdere opvoering van dit tarief tot het huidige niveau van 44 tot 47 pCt. heeft het privilege doen uitdijen tot een belastingvoordeel van zeer aanzienlijke omvang, waaraan grote maatschappelijke consequenties zijn verbonden.

Zoals bekend, worden in art. 2 van het Besluit op de Vennootschapsbelasting onder de belastingplichtigen weliswaar ook de coöperatieve verenigingen aangewezen, maar in art. 13, 4e lid, wordt de achterdeur zo wijd opengezet, dat daarmee het leeuwedeel van de coöperatieve winst aan de vennootschapsbelasting ontsnapt. Hierin wordt n.l. bepaald dat alle door de coöperaties behaalde winsten welke door hen onder de leden worden verdeeld in verhouding tot de omzet met hun leden, tot de bedrijfskosten worden gerekend en dus buiten de vennootschapsbelasting vallen. Er zijn hierop slechts twee beperkingen, in de eerste plaats dat deze winst moet worden verminderd met de winst behaald op „soortgelijke prestatieën” in het verkeer met niet-leden en in de tweede plaats het voorschrift van art. 14 lid 6, dat vaste interesten op verplichte inleggelden van coöperatieve verenigingen tot de winst dienen te worden gerekend.

De besluitgever van 1942 heeft in zijn nadere motivering, vastgelegd in de Leidraad bij het Besluit op de Vennootschapsbelasting 1942, de regel „omzetdividend behoort tot de bedrijfskosten” gerechtvaardigd met de wenselijkheid een ongezonde prijspolitiek die omzetdividend voorkomt en de winsten tussentijds via de omzetten overhevelt, niet in de hand te werken. Tegelijkertijd wordt daaraan toegevoegd dat „de beide uitzonderingsbepalingen beogen er voor te waken dat de fiscale positie der coöperaties niet al te gunstig wordt in verhouding tot die van de eigenlijke ondernemingen” (spatiëring van ons). In de praktijk blijken geen van deze twee doeleinden te zijn verwezenlijkt. Behalve bij de verbruikcoöperaties, die inderdaad omzetdividenden uitkeren, ziet men overigens op het terrein van de coöperaties vermenging van prijspolitiek en winstuitdeling, waardoor de regels van behoorlijke calculatie en prijsbepaling in het gedrang kunnen komen. Maar ook van de beperkingen die de besluitgever heeft menen te moeten aanbrengen, is in de praktijk niets terecht gekomen.

Wat in de eerste plaats de interest op inleggelden betreft, heeft de Hoge Raad uitgemaakt dat hiermee alleen

het eigen kapitaal van de coöperatie dat gestort wordt door de leden, wordt bedoeld en niet de schulden van de coöperatie aan haar leden of aan derden. In de praktijk werken talloze coöperaties zonder ledenkapitaal in de eigenlijke zin en worden gefinancierd hetzij door de boerenleenbanken, hetzij door het bijschrijven van winstuitkeringen op zgn. ledenrekeningen, welke als schuld aan de leden worden beschouwd, zij het ook dat deze meestal niet opeisbaar is. Hierdoor is het heffen van vennootschapsbelasting op de interest min of meer een dode letter geworden⁵⁾. Ook de toepassing van de tweede beperking is in de jurisprudentie verzand. De Hoge Raad heeft n.l. uitgemaakt dat het begrip „soortgelijke prestatieën” eveneens zeer eng moet worden geïnterpreteerd in de zin van geheel identieke prestaties. Het raffineren van Cubaanse suiker door een coöperatieve suikerfabriek werd door de Hoge Raad niet gezien als een „soortgelijke prestatie” ten aanzien van het raffineren van suiker uit door de leden van de betreffende coöperatie geleverde suikerbieten. In het eerste geval betrof het n.l. aankoop van geïmporteerde suiker, in het tweede geval verwerking van suiker uit verplichte leveringen van de leden⁶⁾. Hiermee werden de talrijke „side lines” in de vorm van integraties of parallelisaties waarmee de coöperaties zich zo veelvuldig occuperen naast hun taak op het gebied van de verwerking van de producten der leden of het leveren van producten aan leden, eveneens aan de vennootschapsbelasting onttrokken.

Ofschoon het duidelijk is dat de besluitgever van 1942 de landbouw heeft willen voortrekken, heeft hij niet gewild of niet aangedurfd de fiscale ongelijkheid overmatige proporties te verschaffen. De verdere ontwikkeling van de jurisprudentie heeft deze bedoeling echter de bodem ingeslagen en de latere verhoging van het tarief der vennootschapsbelasting heeft een constellatie geschapen waarin men naar de terminologie van de Leidraad objectief moet constateren dat „de fiscale positie der coöperaties al te gunstig wordt in verhouding tot die van de eigenlijke ondernemingen”.

Kort voor zijn aftreden heeft Minister Hofstra in zijn wetsontwerp voor de nieuwe inkomstenbelastingwet het voorstel gedaan een einde te maken aan een ander fiscaal landbouwprivilege, n.l. met betrekking tot de waardevermeerdering van landbouwgrond, welke vrijgesteld is van inkomstenbelasting op grond van het Besluit op de Inkomstenbelasting 1941. Het lijkt volkomen gerechtvaardigd deze soort in de belastingwetgeving versluisde subsidies thans af te schaffen. Ons volk moet bereid zijn zich offers te getroosten om de landbouw in stand te houden en de boeren een redelijk bestaan te verschaffen. Deze offers moeten openlijk en zichtbaar tot uitdrukking komen in de begroting van het Landbouw-Egalisatiefonds, zodat ieder zich rekenschap kan geven van de omvang daarvan, maar niet in allerlei fiscale hoeken her- en derwaarts verborgen liggen. Overigens mag er wel op worden gewezen dat een hele reeks van coöperatieve bedrijven buiten de agrarische sfeer zich eveneens door middel van dit fiscale privilege een voorsprong in de concurrentiestrijd heeft verschaft.

Ieder die zich wel eens met de economische consequenties van bepaalde belastingmaatregelen heeft bezig gehouden, zal zich ongeveer een voorstelling kunnen maken

⁵⁾ Arrest Hoge Raad B. 8031; zie ook het artikel van Mr. L. Nouwen in de publikatie „Fiscaal- en Privaatrecht rond Rechtspersonen”, blz. 257.

⁶⁾ B.N.B. 1956/218 dd. 23 mei 1956.

van de betekenis die een belastingvoorsprong van 47 pCt. voor de concurrentiestrijd in bepaalde bedrijfstakken moet hebben ten opzichte van bedrijven die wél aan deze aderlating onderworpen zijn. Bij de beschrijving van de aan de vennootschapsbelasting onderworpen lichamen in art. 2 van het Besluit wordt hieronder mede begrepen „een naar het uiterlijk met bedrijfsuitoefening overeenkomende werkzaamheid welke in concurrentie treedt met bedrijven uitgeoefend door natuurlijke personen dan wel door lichamen als bedoeld onder lid 1: 1, 2 en 3”. De ratio hiervan is ongetwijfeld geweest niet alleen om ontduiking door vlucht in andere rechtsvormen tegen te gaan doch ook om een willekeurige invloed van de vennootschapsbelasting op de verhoudingen in de concurrentiestrijd te voorkomen. De fiscale wetgever in ons land pleegt zichzelf als norm te stellen, dat geen partij gekozen moet worden in de strijd tussen de verschillende ondernemingsvormen en dat de fiscale uitwerking in deze richting beslist neutraal moet zijn. Bij de afweging van de tarieven van inkomstenbelasting en vennootschapsbelasting is hiermee ernstig rekening gehouden. Om die reden is enkele jaren geleden ook overgegaan tot heffing van vennootschapsbelasting bij overheidsbedrijven (wet van 28 juli 1956, Staatsblad 356). Wat men in feite thans ziet gebeuren op die terreinen waar het coöperatieve bedrijf in concurrentie komt met de zelfstandige industrie en handel, dus voornamelijk in de sfeer van de verwerking van en handel in agrarische produkten en benodigdheden, betekent een geleidelijke en soms vrij snelle verdringing van de ene ondernemingsvorm door de andere. Het zelfstandige bedrijfsleven verliest in deze sectoren voortdurend terrein aan de coöperaties en vecht met de rug tegen de muur. Men behoeft zich maar eens even een voorstelling te maken wat het zou betekenen indien in bepaalde zuiver industriële bedrijfstakken de fiscus een verticale doorsnede zou maken en de helft van de vennootschappen vrij zou stellen van vennootschapsbelasting. De andere helft zou spoedig ten dode gedoemd zijn. De veronderstelling van een dergelijk fiscaal wanbeleid is natuurlijk onzinnig en wij voeren haar alleen ten tonele om de lezer begrip bij te brengen voor de situatie van die vennootschappen die op de voet van volledige fiscale ongelijkheid moeten concurreren tegen de coöperaties.

Laatst zagen wij cijfers van een coöperatief handelsbedrijf, dat een winst had gemaakt van f. 560.000. Hiervan werd bestemd voor:

vennootschapsbelasting	f. 60.000
bijschrijving kapitaal	„ 370.000
reservering	„ 130.000
	f. 560.000

Voeren wij nu eens een fictieve „zelfstandige” concurrent van dit bedrijf ten tonele, die zeer normaal onder de vennootschapsbelasting zou vallen. Bij een zelfde winstbedrag zou de verdeling bijv. als volgt kunnen zijn:

vennootschapsbelasting	f. 263.000
dividend	„ 130.000
reservering	„ 167.000
	f. 560.000

Afgezien van het feit, dat de leden van de coöperatie zonder betaling van vennootschapsbelasting eigenaren van de reserve zijn geworden en aldus bijna drie keer zoveel hebben gekregen, heeft de coöperatie meer dan twee keer zoveel eigen vermogen kunnen vormen als de niet-coöperatieve concurrent. Ook een eerstejaar economisch student

zal de verdere ontwikkeling van deze concurrentiestrijd feilloos kunnen prognosticeren.

In ons land heeft men nu eenmaal het stelsel gekozen van dubbele belasting van de winsten van vennootschappen, eerst bij de vennootschappen zelf en vervolgens van het dividend bij de aandeelhouders in de sfeer van de I.B. Men heeft dit gedaan met het oogmerk ook de aanzienlijke bedragen te kunnen treffen, die de ingehouden winsten in de naamloze vennootschappen vertegenwoordigen. Men mag dit stelsel goed of slecht vinden, maar indien men enig realiteitsgevoel bezit, zal men inzien dat hierin politieke en budgettaire redenen voorshands geen principiële wijziging zal kunnen worden gebracht. Wanneer men zich op deze werkelijkheid baseert, geeft het echter geen pas de coöperaties en haar leden aan deze dubbele heffing te onttrekken en zich te beperken tot een enkelvoudige heffing van inkomstenbelasting op de aan de leden uitgekeerde coöperatieve winsten. Tussen de coöperaties die wij hier op het oog hebben en hun leden bestaat geen „fiscale eenheid” in de nauw omschreven betekenis die de fiscus aan dit begrip toekent.

Het veelvuldig aangevoerde argument dat de N.V. een kapitaalsassociatie vormt met winstdoel en de coöperatie een associatie van personen, welke geen winst beoogt t.b.v. de rechtspersoon doch alleen t.b.v. de leden, is reeds lang door de feitelijke verhoudingen achterhaald. Zonder noemenswaardig „eigen” kapitaal is een groot deel van de coöperaties in staat hetzij met behulp van de aansprakelijkheid der leden, hetzij op grond van de leveringsverplichtingen der leden tegenover de coöperaties, hetzij langs beide wegen een fundament te vormen, dat bedrijfs-economisch en maatschappelijk dezelfde functie vervult als het aandelenkapitaal der N.V.'s. Door het zelfstandige intermediair van de coöperaties worden winsten mogelijk gemaakt, die de leden individueel nooit zouden hebben behaald. De coöperatie blijkt dus een rechtsvorm te zijn met eigen winstpotentie, waarbij zij zich dan baseert op een financieel fundament dat identiek te achten is aan dat van de N.V. Een belastingvrijstelling vanwege het ineen-vloeien van huishouding van coöperatie en van haar leden strookt niet met de feitelijke scheiding van de beide sferen die men in de praktijk aantreft. Het is opmerkelijk hoe ver de beroemde verzelfstandigingstendens van de grote N.V. ten opzichte van de aandeelhouders parallel loopt met die van de grote coöperaties ten opzichte van hun leden. De winstuitdeling van de coöperaties zowel als de gemaskeerde zelffinanciering door middel van ledenrekeningen komen daarom neer op een massale onttrekking van vennootschapsbelasting, daar waar zowel de belangen van de staat als de eisen der fiscale rechtsgelijkheid een dergelijk privilege ontoelaatbaar maken. Het sociale argument dat vroeger vaak werd aangevoerd voor de fiscale tegemoetkoming aan de coöperaties heeft nog slechts oudheidkundige waarde. Het gaat er niet meer om de kleine boeren te steunen om langs de weg van samenwerking tot emancipatie te komen. Die is al bereikt en zal ook niet meer ongedaan worden gemaakt. Voor de verdienste die de coöperaties voor deze evolutie hebben gehad kan men grote waardering hebben. Maar nu wij zover zijn dat volgens uitspraak van de heer H. D. Louwes de boeren door hun samenwerking tot de grootste bankiers en de grootste industriëlen en de grootste verzekeraars van Nederland zijn gaan behoren ⁷⁾, leidt de fiscale vrijstelling bij het huidige

⁷⁾ Rubriek „Het Platteland van Nu”, V.P.R.O.-uitzending van 5 januari 1958.

hoge tarief van de vennootschapsbelasting tot een scheef-trekken van de concurrentieverhoudingen of, om het in Europese terminologie uit te drukken, tot concurrentievervalsing.

Wij hebben vaak gemerkt dat degenen die niet met deze materie vertrouwd zijn, en daartoe behoren zelfs bekende belastingdeskundigen, zich de omvang en de consequenties van het belastingprivilege ingevolge het genoemde art. 13 lid 4 niet kunnen voorstellen. Een veel gehoord commentaar is bijv. dat er toch eigenlijk geen verschil zou bestaan in fiscaal opzicht tussen een N.V. en een coöperatie omdat indien een N.V. een extra korting aan haar klanten geeft — of een toeslag op de prijzen die zij aan haar leveranciers moet betalen — deze korting of deze toeslag bij de N.V. ook tot de bedrijfskosten worden gerekend. Indien men even doordenkt zal men zien dat hier een heel andere constellatie bestaat. De betreffende leveranciers of afnemers van de N.V. krijgen deze b^én^éfices niet in hun functie van aandeelhouders. De N.V. die zou proberen op deze wijze winsten door te schuiven naar haar aandeelhouders, zou zonder meer op de stringente fiscale voorschriften stuiten die beletten dat welke winstuitkeringen ook aan de aandeelhouders, onttrokken worden aan de vennootschapsbelasting. Iets anders is het wanneer, zoals nogal eens voorkomt, een coöperatie de N.V.-vorm verkiest voor de uitoefening van haar bedrijf, in welk geval zij op dezelfde voet behandeld wordt als bij de rechtsvorm van de coöperatie. Bij de „normale” N.V., die zich niet kan veroorloven al haar winsten aan leveranciers of afnemers uit te keren omdat daardoor het rendement op het aandelenkapitaal nihil zou worden en het bestaansrecht van de zaak zou worden verspeeld, is er geen sprake van dat men een deel van de winst vrij van vennootschapsbelasting aan bepaalde aandeelhouders zou kunnen doorschuiven.

Wanneer men tot de conclusie zou kunnen komen dat het hoog tijd wordt ook aan deze fiscale discriminatie een eind te maken, rijst vervolgens de vraag welke fiscaal-technische middelen beschikbaar zijn om te geraken tot een verantwoorde winstperceptie bij de coöperaties. Het valt niet te ontkennen dat hier grote moeilijkheden liggen omdat juist de vermenging van prijszetting en winstuitkering bij de coöperaties de fiscus met een groot aantal ingewikkelde knopen zou confronteren. In ons in het algemeen goed afgewogen en evenwichtige stelsel van belastingtechniek komt de gordiaanse methode zeker niet in aanmerking. Ofschoon een volkomen waterdicht systeem hier wel niet bereikbaar zal zijn en men afstand zal moeten doen van alle neigingen tot perfectionisme, hebben wij de overtuiging dat de verfijning van onze belastingtechniek en het onderscheidingsvermogen van ons belastingapparaat

mogelijkheden openen tot een redelijke en verantwoorde winstvaststelling bij de coöperaties, die aan de ernstige vormen van concurrentie-ongelijkheid een eind zullen maken ⁸⁾. Het gaat er trouwens niet om alle 4.500 coöperaties in Nederland onder de fiscale kwartslamp te plaatsen. Men zal zich kunnen beperken tot de ruwweg 20 pCt., die in effectieve concurrentie treden met wel aan de vennootschapsbelasting onderworpen lichamen. De jaarverslagen van coöperatieve bedrijven die men af en toe onder ogen krijgt, wettigen het vermoeden dat men er op zijn minst in zou kunnen slagen aldus een compensatie aan de Schatkist te verschaffen voor een behoorlijke verlaging van het ongehuwdentari^ef.

Minister Hofstra had te kennen gegeven dat hij bij de uitwerking van het thans op handen zijnde wetsontwerp op de vennootschapsbelasting zou zoeken „in de richting van een oplossing die enerzijds rekening houdt met de eigen aard van de coöperatie, anderzijds materiële discriminatie met andere ondernemersvormen voorkomt” ⁹⁾. Wij wensen zijn opvolger het inzicht en de moed toe om twee van de grootste onevenwichtigheden uit het belastingstelsel te verwijderen. De omstandigheid dat hij de budgettaire gevolgen van de verlaging van het ongehuwdentari^ef voor de Schatkist kan neutraliseren door de beide hervormingen tegelijk ter hand te nemen, zal hem uit de impasse verlossen waarin zijn voorgangers zich bevonden, die de verlaging van het ongehuwdentari^ef wel gunstig gezind waren, maar geen kans zagen het gat te stoppen dat daardoor in de rijksbegroting zou ontstaan.

⁸⁾s-Gravenhage.

Mr. Th. S. IJSELMUIDEN.

⁸⁾ Wij citeren hier uit „Het Grondbeginsel van het Nederlandse Belastingrecht”, van Prof. W. J. de Langen, deel 2, 5.2.2.2.: „Er zijn er, die de bestaande begunstiging (van de coöperatieve verenigingen) onjuist achten. Zonder in uitvoerige beschouwingen te treden, merk ik op, dat deze zienswijze mij niet zonder grond voorkomt, wanneer men enkel een rechtvaardige verdeling van de belastingdruk beoogt. De rechtsvorm brengt hier een verschil in druk te weeg, dat alleen door het duidelijk sprekend algemeen welvaartsdoel zou kunnen worden gedragen; dit nu is moeilijk aanwijsbaar. Bij de beoordeling van de tegemoetkomende houding jegens de coöperatieve vereniging in het algemeen kan het beginsel van de geoorloofde rechtsverfijning niet uit het oog worden verloren. De belastingambtenaren, de coöperaties en de belastingrechters zullen inderdaad voor moeilijkheden komen te staan, wanneer bijvoorbeeld elk jaar voor tal van coöperaties „normale prijzen” moeten worden vastgesteld. Maar de technische mogelijkheden om zulke moeilijkheden te overwinnen zijn aanmerkelijk groter dan voorheen en het gaat naar mij bekend is, thans meer dan eens om de levensbelangen van niet-coöperatieve bedrijven. Een hernieuwd onderzoek is noodzakelijk”.

⁹⁾ Memorie van Antwoord op de Rijksbegroting 1958, hoofdstuk VII B.

(Advertentie)

Kabels met papier- en met plasticisolatie voor hoogspanning, laagspanning en telecommunicatie. Kabelgarnituren, koperdraad en koperkabel, staaldraad en bandstaal

N.V. NEDERLANDSCHE KABELFABRIEKEN • DELFT

Ten behoeve van het arbeidsmarktonderzoek zijn door de directeuren der Gewestelijke Arbeidsbureaus de omvang en de richting van de pendel geraamd. Uit deze ramingen blijkt, dat de pendel in Noord-Brabant aanzienlijk is: de uitgaande pendel in de 22 rayons kan in 1958 worden gesteld op ongeveer 31.000 mannen, of 75 per 1.000 mannelijke beroepsbeoefenaren en de inkomende pendel op rond 28.000 of 67 pro mille. Schrijver geeft in dit artikel een overzicht van de pendel binnen de provincie Noord-Brabant, alsmede van de inkomende en uitgaande pendel van en naar andere provincies en het buitenland. Hierbij geeft hij tevens aan welk karakter deze pendel — die hij onderscheidt in forensenverkeer, traditionele, additionele en ontwikkelingspendel — draagt. Tot slot noemt hij enige factoren, die de omvang van de pendel kunnen beïnvloeden.

De pendel in Noord-Brabant

Noord-Brabant kent een omvangrijke pendel. De oorzaak hiervan ligt op de eerste plaats in de omstandigheid, dat in deze provincie, naast belangrijke industriecentra met een grote personeelsbehoefte, gebieden voorkomen met een overschot aan arbeidskrachten. Verder staat tegenover deze overschotten de vraag naar arbeidskrachten van bedrijven en instellingen in de aangrenzende provincies, terwijl daar wonende arbeidskrachten zich gemakkelijk op de dichtbij gelegen Brabantse arbeidsdeelmarkten aanbieden. Bovendien bevordert de gemeenschappelijke grens met België, gepaard gaande met een arbeidersoverschot in de grensgebieden van dit land, de mogelijkheid grensarbeiders aan te trekken. Ten slotte is in verschillende streken van de provincie het elders aanvaarden van werk in de loop der jaren een traditie geworden. In het algemeen mag t.a.v. de Brabantse arbeider van een grote mobiliteit worden gesproken.

De ernstige en langdurige overspanning van de arbeidsmarkt in de achter ons liggende jaren leidde in het gehele land, maar vooral ook in Noord-Brabant, tot een sterk oplopen van de pendel. In het bijzonder die naar andere provincies, vooral vanuit West-Brabant naar Zuid-Holland, nam aanzienlijk toe. De bestedingsbeperking en de lichte conjunctuurdaling brachten van 1957 op 1958 op de arbeidsmarkt meer normale verhoudingen. Met de vermindering van de werkgelegenheid en de arbeiders tekorten nam ook het aantal pendelaars af. Het bedrijfsleven verkreeg de gelegenheid in de behoefte aan arbeidskrachten voor een groter deel uit eigen omgeving en derhalve met geringere kosten te voorzien.

Omtrent de omvang van de pendel staan slechts zeer weinig statistische gegevens ter beschikking. Wel werd in de Algemene Woningtelling 1956 aandacht besteed aan het in een andere gemeente werken van gezinshoofden, doch hierdoor was bij dit onderzoek slechts een deel der beroepsbevolking betrokken. Voor het arbeidsmarktonderzoek zijn vollediger gegevens omtrent omvang en richting van de pendel echter onontbeerlijk. Daar „harde” cijfers ontbreken moet worden volstaan met ramingen, welke hiervoor werden opgesteld door de Directeuren van de Gewestelijke Arbeidsbureaus. Hierbij kon worden gesteund op

de uitkomsten van de Woningtelling. Bovendien waren deze ramingen gebaseerd op een grondige ervaring in de arbeidsbemiddeling, het arbeidsmarktonderzoek en op een nauw en voortdurend contact met het bedrijfsleven.

Onder pendel werd in dit kader verstaan het dagelijks heen en weer reizen van personen, voortvloeiende uit het feit, dat hun werk in een ander rayon ligt, dan waarin zij wonen. Noord-Brabant is ten behoeve van de arbeidsvoorziening ingedeeld in 22 rayons. Deze rayons werden als de gebieden gekozen, waartussen in het raam van het arbeidsmarktonderzoek van pendel wordt gesproken. Op grond van de opgestelde ramingen mocht voor 1958 het totaal van de uitgaande pendel vanuit de 22 rayons in de provincie Noord-Brabant worden gesteld op rond 31.000 mannen, ofwel 75 per 1.000 mannelijke beroepsbeoefenaren. Hiertegenover stond een inkomende pendel van rond 28.000 mannen, ofwel 67 pro mille. Behalve aan de omvang werd ook aandacht besteed aan de aard van de pendel, waarbij een op het arbeidsmarktonderzoek gericht onderscheid werd gemaakt in forensenverkeer, traditionele en additionele pendel. Tot het forensenverkeer wordt gerekend het dagelijks heen en weer reizen van personen, die een duidelijke en blijvende voorkeur aan de dag leggen om in een andere gemeente te wonen dan waar zij werken. *Traditioneel* is die pendel, welke van oudsher reeds tussen bepaalde gebieden viel waar te nemen. In tegenstelling tot het forensenverkeer zal bij de traditionele pendel vaak van een gemeenschapsbinding in de woongemeente sprake zijn, welke men niet wenst te verbreken door verhuizing naar het gebied waar men werkt. De *additionele* pendel betreft die, welke door de overspannen arbeidsmarkt in het leven is geroepen. Vooral deze pendel is door de gewijzigde verhoudingen op de arbeidsmarkt in het laatste jaar belangrijk teruggelopen.

Deze onderscheiding is echter niet voldoende om de geheel pendel te verdelen. Men denke bijv. aan de aantrekking van arbeidskrachten door nieuw gevestigde industrieën, bijv. in Cuyk, 's-Hertogenbosch, Veghel en Uden. En o.a. ook aan de blijvende uitbreiding, die de bestaande industrie in bepaalde gebieden heeft ondergaan. Het betreft hier derhalve de toeneming van de pen-

del door een structurele groei van de werkgelegenheid. Dit is geen additionele pendel in de boven aangegeven zin, terwijl het tijdsverloop te kort is om reeds van traditionele pendel te mogen spreken. Wij zouden dit *ontwikkelingspendel* willen noemen.

Pendel binnen de provincie.

Voor het overgrote deel, nl. voor 22.435 personen, speelde de pendel zich af tussen de onderscheiden rayons binnen de provincie. Het ligt voor de hand, dat hierbij in het algemeen geen grote afstanden worden overbrugd. Duidelijk komen in tabel 1 naar voren de gebieden, welke door een sterke industrialisatie en een daaruit voortvloeiende grote personeelsbehoefte een omvangrijke inkomende pendel kennen. De pendel binnen de provincie draagt voor meer dan 70 pCt. een traditioneel karakter.

Voorts is gebleken, dat arbeiders van het ene rayon in het andere gaan werken, terwijl tegelijkertijd een pendel van het laatste naar het eerste rayon plaatsvindt. De meest voor de hand liggende verklaring zou zijn, dat het hier pendelaars in *verschillende beroepen* betreft en verder, daar het rationale pendelcijfers zijn, dat de pendel zich tussen *verschillende gemeenten* zou kunnen bewegen. Hoewel vooral de eerstgenoemde factor zeker van belang is, betreft het in feite echter zeer vaak personen in *dezelfde* beroepen. Hierbij spelen dan dikwijls de traditie en toevallige omstandigheden een rol, alsmede soms de mobiliteit van het werk, zoals o.a. in de bouwnijverheid. Hier komt nog bij, dat in sommige gemeenten een groot aantal van dezelfde beroepsbeoefenaren woonachtig is, zoals stucadoors in Vught en grondwerkers in Rosmalen en Zevenbergen.

De pendel binnen de provincie Noord-Brabant werd uiteraard door de hoogconjunctuur en de daaruit voortkomende spanningen op de arbeidsmarkt de laatste jaren sterk opgevoerd. In 1956/57 werd het hoogtepunt bereikt, waarna een daling optrad. Van de totale pendel in de provincie moet thans nog ongeveer 10 pCt. als additioneel worden aangemerkt. De omvang van het forensenverkeer in Noord-Brabant kan in dit kader verwaarloosd worden. De resterende 20 pCt. kan tot de ontwikkelingspendel worden gerekend. Deze komt vnl. voor in rayons als Eindhoven, 's-Hertogenbosch, Cuyk en Veghel.

Inkomende pendel van andere provincies en van het buitenland.

De inkomende pendel uit andere provincies, welke in totaal 3.370 mannen beloopt, is slechts voor enkele rayons van betekenis. Zoals tabel 1 aangeeft is dit in de eerste plaats het rayon Cuyk, waar dagelijks 560 mannen uit Gelderland en Limburg komen werken. Gezien de ligging van dit gebied is dit niet verwonderlijk, temeer omdat hier in de na-oorlogse jaren een belangrijke industrialisatie heeft plaats gevonden, waardoor de behoefte aan arbeidskrachten aanzienlijk toenam. Hier is o.i. voor een zeer belangrijk deel van ontwikkelingspendel sprake.

Een tweede rayon is Eindhoven, waar in de omvangrijke en zeer gevarieerde nijverheid 600 pendelende arbeiders uit andere provincies werkzaam zijn. Meer dan de helft van deze pendel wordt traditioneel geacht en ongeveer 20 pCt. additioneel. Bijna 200 arbeiders uit Limburg (Weert vnl.) gaan in Budel werken ter voorziening in de personeelsbehoefte van de zinkindustrie, welke pendel in zijn geheel een traditioneel karakter ver-

toont. Hetzelfde geldt voor de metaal- en textielnijverheid in Helmond, waarnaar elke dag 170 Limburgers pendelen. In het rayon 's-Hertogenbosch werken 200 pendelaars uit Zuid-Holland en 200 uit Gelderland. Het betreft hier grotendeels aangrenzende gebieden (Gorinchem en de Bommelerwaard) van waaruit men reeds van oudsher in 's-Hertogenbosch ging werken. Uiteraard hebben de industrievestigingen en -uitbreidingen van de laatste jaren deze pendel doen toenemen. Ten slotte het rayon Oss, waar de tapijt-, metaal- en vleeswarenindustrie alsmede de bouwnijverheid een 350 arbeiders uit het aangrenzend gebied van Gelderland aantrekken. Voor ca. 70 pCt. is deze pendel traditioneel, voor 30 pCt. additioneel.

In een grensprovincie als Noord-Brabant kan het niet anders of ook het buitenland levert arbeidskrachten ter voorziening in de personeelsbehoefte van onze industrie. Het zijn vnl. de rayons Eindhoven, Breda, Budel en Tilburg, waar de Belgische grensarbeiders een belangrijke bijdrage in de personeelsvoorziening leveren. De pendel van rond 1.400 man in Eindhoven draagt voor ruim 80 pCt. een traditioneel karakter. In het rayon Budel is dit globaal voor de gehele Belgische pendel van 140 man het geval. De pendel vanuit België naar het rayon Breda is voor een groot deel op de conservenindustrie gericht en wisselt daarom in de loop van het jaar sterk in omvang. Deze pendel is vrijwel geheel als additioneel aan te merken, hetgeen betekent, dat bij voldoende aanbod uit eigen streek, ook tijdens de campagneperiode, het aantrekken van Belgische arbeidskrachten sterk zal verminderen. Ook het dagelijks op en neer reizen van 200 Belgische arbeiders naar de Tilburgse textiel- en lederindustrie is voor meer dan de helft door het langdurig personeelstekort in het leven geroepen.

Uitgaande pendel naar andere provincies en naar het buitenland.

Vanuit Noord-Brabant pendelen dagelijks 7.340 mannen naar andere provincies en 1.180 naar het buitenland. Tabel 2 geeft van deze aantallen een nadere verdeling, waarbij tevens het aantal pendelaars per 1.000 mannelijke beroepsbeoefenaren is aangegeven.

Sterk naar voren springt de pendel naar Zuid-Holland en daarin die vanuit westelijk Noord-Brabant en uit het rayon Almkerk. Vanuit geheel West-Brabant gaan ruim 4.000 arbeiders in andere provincies werken, waarvan 3.600 in Zuid-Holland en 300 in Zeeland. Naast industrieën en instellingen, vooral in Zuid-Holland, welke een grote aantrekkingskracht op de Brabantse arbeiders uitoefenen, is het ook de landbouw in Zuid-Holland en Zeeland, die elk jaar opnieuw de behoefte aan seizoenarbeiders niet geheel zelf kan dekken. Ofschoon de afstanden, over welke gependeld wordt, vaak groter zijn, mag toch deze interprovinciale pendel niet zonder meer als abnormaal worden bestempeld. De Westbrabantse arbeidersbevolking is mobiel en het spreekt dan ook bijna vanzelf, dat men bij het structurele tekort aan werkgelegenheid in de eigen streek, elders werk zoekt.

De grote vraag naar arbeidskrachten in de laatste jaren en de geboden aantrekkelijke loon- en arbeidsvoorwaarden hebben het aantal pendelaars sterk doen toenemen. Van de Westbrabantse pendel naar Zuid-Holland mag echter zeker $\frac{1}{3}$ deel als traditioneel worden aangemerkt; voor de rest draagt zij vrijwel geheel een additioneel karakter. Voor een zeer groot deel vindt de traditionele pendel

Inkomende pendel van mannen per rayon in Noord-Brabant in 1958

TABEL 1.

(Absoluut en in pro milles der mannelijke beroepsbevolking)

Rayons	Inkomende pendel uit													Totaal inkomende pendel	
	Provincie Noord-Brabant		Andere provincies						Buitenland						
			Totaal		Waaronder				Totaal		Waaronder				
	abs.	in pro milles	abs.	in pro milles	Zuid-Holl.	Zee-land	Gelder-land	Lim-burg	abs.	in pro milles	Duits-land	Bel-gië	abs.		
Bergen op Zoom	215	13	95	6	40	55	—	—	10	1	—	10	320	20	
Steenbergen	230	43	20	4	—	20	—	—	—	—	—	—	250	47	
Breda	1.860	47	145	4	—	100	20	—	260	7	10	250	2.265	58	
Etten	205	22	15	2	—	—	—	—	10	1	—	10	230	25	
Oosterhout	635	48	25	2	—	—	—	—	—	—	—	—	660	50	
Cuyk	55	4	560	40	—	—	265	275	—	—	—	—	615	44	
Eindhoven	6.245	90	600	9	15	—	15	545	1.400	20	—	1.400	8.245	119	
Bladel	80	14	—	—	—	—	—	—	75	13	—	75	155	27	
Budel	30	7	200	45	10	—	—	185	140	31	—	140	370	83	
Valkenswaard	545	67	55	7	10	—	—	25	65	8	—	65	665	82	
Helmond	2.545	113	275	12	20	—	10	170	15	1	—	15	2.835	126	
Deurne	125	12	65	6	—	—	—	50	—	—	—	—	190	18	
's-Hertogenbosch	1.345	35	465	12	200	—	200	—	10	—	12	10	1.820	47	
Boxtel	615	113	25	5	—	—	—	—	—	—	—	—	640	118	
Oss	365	34	360	34	—	—	350	—	—	—	—	—	725	68	
Roosendaal	1.405	82	150	9	20	120	10	—	30	2	—	30	1.585	93	
Zevenbergen	95	11	20	2	—	—	—	—	—	—	—	—	115	13	
Tilburg	1.350	24	110	2	40	10	30	25	200	4	—	200	1.660	30	
Veghel	800	41	55	3	10	—	25	10	—	—	—	—	855	44	
Waalwijk	1.955	146	55	4	—	—	40	—	—	—	—	—	2.010	150	
Almkerk	85	9	55	6	25	—	20	—	—	—	—	—	140	15	
Dongen	1.650	206	20	2	10	—	—	10	—	—	—	—	1.670	208	
Prov. Noord-Brabant	22.435	54	3.370	8	400	305	985	1.295	2.215	5	10	2.205	28.020	67	

Uitgaande pendel van mannen per rayon in Noord-Brabant in 1958

TABEL 2.

(Absoluut en in pro milles der mannelijke beroepsbevolking)

Rayons	Uitgaande pendel naar													Totaal uitgaande pendel	
	Provincie Noord-Brabant		Andere provincies						Buitenland						
			Totaal		Waaronder				Totaal		Waaronder				
	abs.	in pro milles	abs.	in pro milles	Zuid-Holl.	Zee-land	Gelder-land	Lim-burg	abs.	in pro milles	Duits-land	Bel-gië	abs.		
Bergen op Zoom	460	27	235	14	190	45	—	—	130	8	—	130	825	49	
Steenbergen	300	56	260	48	160	100	—	—	15	3	—	15	575	107	
Breda	1.295	32	525	13	400	30	—	20	75	2	—	75	1.895	47	
Etten	1.445	155	565	61	500	40	10	10	60	6	—	60	2.070	222	
Oosterhout	1.295	99	875	67	850	15	—	10	25	2	—	25	2.195	168	
Cuyk	235	17	225	16	—	—	100	125	50	4	50	—	510	37	
Eindhoven	1.400	20	150	2	20	—	15	105	250	4	—	250	1.800	26	
Bladel	890	153	—	—	—	—	—	—	20	3	—	20	910	156	
Budel	545	122	100	22	—	—	—	100	40	9	—	40	685	153	
Valkenswaard	1.400	172	20	3	—	—	—	15	85	14	—	85	1.505	211	
Helmond	1.360	60	75	3	—	—	—	60	75	3	30	45	1.510	66	
Deurne	1.900	183	250	24	—	—	—	250	10	1	10	—	2.160	208	
's-Hertogenbosch	2.820	74	475	12	240	—	120	25	60	2	30	30	3.355	88	
Boxtel	865	159	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	865	159	
Oss	510	48	175	17	—	—	165	—	35	3	35	—	720	68	
Roosendaal	445	26	365	21	295	50	10	10	80	5	—	80	890	52	
Zevenbergen	410	47	1.215	140	1.200	15	—	—	—	—	—	—	1.625	187	
Tilburg	1.655	30	140	3	75	—	25	35	110	2	—	110	1.905	35	
Veghel	1.635	83	70	4	—	—	20	30	50	4	30	20	1.755	91	
Waalwijk	600	45	20	1	10	—	—	10	—	—	—	—	620	46	
Almkerk	575	61	1.600	168	1.250	—	50	25	10	1	10	—	2.185	230	
Dongen	395	49	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	395	49	
Prov. Noord-Brabant	22.435	54	7.340	18	5.190	295	515	830	1.180	3	195	985	30.955	75	

plaats uit het rayon Zevenbergen, hetwelk door zijn zeer geringe eigen industrie en daarbij zijn ligging en spoorwegverbinding, vanzelf op de werkgelegenheid in Dordrecht en op de Zuidhollandse eilanden is aangewezen. Dit is dan ook een pendel, welke niet door de overspannen arbeidsmarkt in het leven is geroepen, doch reeds sedert jaren bestaat. Van elke duizend beroepsbeoefenaren in het rayon Zevenbergen vinden 140 hun werk in Zuid-Holland.

Een van de bezwaren, verbonden aan de pendel vanuit West-Brabant naar andere provincies is wel, dat de structurele problemen van de eigen streek versluierd worden. Anderzijds leidt het pendelen van goede arbeidskrachten in verschillende gevallen tot vestiging van nevenbedrijven van de aantrekkende industrie in het gebied, waar grote aantallen arbeiders vandaan komen.

Groot is ook de pendel buiten de provincie vanuit het

rayon Almkerk, zowel absoluut als in verhouding tot de beroepsbevolking. Het Land van Altena is eveneens een gebied, waar door een tekort aan industrie een overschot van arbeiders bestaat, hetgeen tot het zoeken van werk elders leidt. De pendel is vrijwel geheel op het aangrenzende Zuid-Holland gericht. Door het arbeiderstekort nam deze pendel toe, doch de helft mag als traditioneel worden aangemerkt. De pendel van 50 arbeiders naar aangrenzend Gelders gebied mag geheel als traditie worden gezien.

Inkomende en uitgaande pendel in totaal.

Wanneer men de cijfers in de laatste kolommen van de tabellen 1 en 2 naast elkaar stelt en in het bijzonder de pendelcijfers in pro milles van de mannelijke beroepsbevolking, dan vallen enige rayons op, welke in verband met een ruime en vaak sterk gevarieerde werkgelegenheid

als aantrekkingsgebied naar voren komen, terwijl daarnaast andere rayons de aandacht trekken, waar — vaak door een structureel tekort aan werkgelegenheid — een groot deel van de beroepsbevolking elders werk moet zoeken.

TABEL 3.

Pendelsaldi in 1958 in pro milles der mnl. beroepsbev.

Rayon	Uitgaand pendelsaldo	Rayon	Inkomend pendelsaldo
Bergen op Zoom	29	Breda	11
Steenbergen	60	Cuyk	7
Etten	197	Eindhoven	93
Oosterhout	118	Helmond	60
Bladel	129	Roosendaal	41
Budel	70	Waalwijk	104
Valkenswaard	129	Dongen	159
Deurne	190	Oss	—
's-Hertogenbosch	41		
Boxtel	41		
Zevenbergen	174		
Tilburg	5		
Veghel	47		
Almkerk	215		

Bestedingen voor reclame in Engeland

Volgens voorlopige gegevens beliepen de bestedingen voor reclame in Groot-Brittannië in 1957 £ 334 mln., tegen £ 309 mln. het jaar tevoren. In beide jaren kwamen de bedragen neer op ongeveer 1,9 pCt. van het nationaal inkomen. De overeenkomstige cijfers voor 1938 waren resp. £ 98 mln. en 2 pCt. Het rapport, waaraan deze gegevens zijn ontleend — „Advertising Expenditure 1956” — bevat o.a. nog onderstaande tabel.

Reclamebestedingen Groot-Brittannië

Media	in mln. £			in pCt.		
	1956	1952	1938	1956	1952	1938
1. pers, w.o. nationale en Londense avondbladen	47,5	24,3	16,7	15,4	12,7	17,1
prov. dagbladen	43,0	30,0	14,4	13,9	15,6	14,8
tijdschriften	32,0	23,0	9,0	10,4	12,0	9,2
vakbladen	22,0	20,0	6,7	7,1	10,4	6,8
andere publ.	1,6	1,2	1,0	0,5	0,6	1,0
ontwerpkosten	12,5	7,0	3,3	4,1	3,7	3,4
totaal pers	158,6	105,5	51,1	51,4	55,0	52,3
2. aanplakbiljetten	15,0	10,9	5,3	4,8	5,7	5,4
3. buitenreclame	11,0	6,5	2,5	3,6	3,4	2,6
4. radio	0,8	0,5	1,7	0,3	0,3	1,7
5. televisie	10,6	0,0	0,0	3,4	0,0	0,0
6. film	5,5	2,9	0,7	1,8	1,5	0,8
7. catalogi, strooibiljetten	35,0	21,0	10,0	11,3	11,0	10,3
8. etalage-reclame	22,4	15,8	7,6	7,3	8,2	7,8
9. tentoonst.	11,5	10,0	6,0	3,7	5,2	6,1
10. gratis monsters	12,2	4,0	4,0	3,9	2,1	4,1
11. diversen	5,2	4,0	3,7	1,7	2,1	3,8
12. admin. kosten	21,0	10,6	5,0	6,8	5,5	5,1
Totaal	308,8	191,7	97,6	100,0	100,0	100,0

Duidelijk blijkt, dat het aandeel van de pers in de totale uitgaven voor reclame dalende is; alleen de nationale en Londense avondbladen verliezen geen terrein meer. De Britse televisiereclame haalde, zoals de tabel doet zien, in haar eerste volle werkjaar een bedrag van £ 10,6 mln. In november 1958 alleen werd door de televisie reclame vertoond voor een bruto bedrag van £ 5,31 mln., hetgeen wel duidt op een sterke stijging sedert 1956.

Slotbeschouwing.

In het voorgaande werd in grote lijnen het cijfermateriaal weergegeven, dat als onderdeel van het arbeidsmarktonderzoek door de Directeuren der Gewestelijke Arbeidsbureaus werd opgesteld. Uitdrukkelijk moet er nogmaals op worden gewezen, dat het hier ramingen betreft en dat een zekere exactheid, welke uit de cijferverdeling mocht spreken; slechts schijn is.

Noord-Brabant kent, zoals gezegd, een omvangrijke pendel. Waardoor die in deze provincie zo groot is, werd in de aanvang van dit artikel reeds naar voren gebracht. Op de oorzaken van het pendelen zelf werd echter niet ingegaan. Dit werd met opzet niet gedaan, omdat het pendelverschijnsel op zich zelf zo vele aspecten vertoont, zowel op economisch als op sociaal gebied, dat dit een afzonderlijke studie zou vereisen. Wel zouden globaal, om de gedachten te bepalen, de volgende factoren kunnen worden genoemd, welke ongetwijfeld het pendelen bevorderen en waarmee tevens wordt aangegeven, welke ontwikkeling tot een afnemen of toenemen van de pendel zal kunnen leiden.

Op de eerste plaats is dit de nog steeds heersende woningnood in de meeste gemeenten van ons land. Er zijn stellig vele personen, die hun dagelijks heen en weer reizen onmiddellijk zouden beëindigen, indien zij in de gemeenten, waar zij werken, een woning zouden kunnen vinden. Vervolgens zal een reden tot het gaan pendelen liggen in het ontbreken van voldoende geschikte werkgelegenheid in het eigen rayon met tegelijkertijd een behoefte aan arbeidskrachten elders, waarin uit het aanbod uit de eigen streek niet kan worden voorzien. De hieruit voortvloeiende pendel zal voor een deel met die, voortkomend uit de woningnood, samenvallen. Voor een aantal van deze pendelaars is sprake van uitgestelde migratie.

Een derde factor zal ongetwijfeld het verschil in loonniveau tussen verschillende gebieden kunnen zijn, terwijl ook het hogere inkomen uit een vergoeding van de reizen tot pendelen kan leiden. Verder mag zeker niet onvermeld blijven de aantrekkingskracht, die de grote stad op jongelui van het platteland uitoefent, omdat zij daar in een vrijere omgeving en zonder direct toezicht van hun ouders of van de gemeenschap waartoe zij behoren, kunnen werken. Ten slotte vindt de pendel voor een deel zijn oorzaak in de wens van een groot aantal personen om in een andere plaats, bijv. een meer landelijke omgeving, te wonen dan zij werken. Voor een deel ook zijn zij dermate met de gemeenschap van hun woongemeente vergroeid, dat zij er niet aan denken in de plaats waar zij werken te gaan wonen, ook indien de mogelijkheid daartoe aanwezig zou zijn. Het spreekt vanzelf, dat het pendelen aanzienlijk vergemakkelijkt is en dus bevorderd wordt door de verbetering van het wegennet en het perfectioneren en opvoeren der frequentie van het openbare vervoer, alsmede door het toenemend gebruik van privé-motorvoertuigen.

De invloed van de verschillende oorzaken op de omvang van de pendel, en wij denken vooral aan de tweede oorzaak, nl. het gebrek aan werkgelegenheid en een gelijktijdig arbeiderstekort elders, zal, afhankelijk van de arbeidsmarktsituatie, niet steeds even groot zijn. Zo zullen kortstondige schommelingen kunnen optreden in verband met de seizoenwerkzaamheden. Wijzigingen van langere duur zullen worden veroorzaakt door het conjunctuurverloop.

Vught.

H. L. GEVERS.

Licentiecontracten in de Euromarkt

Beslissing Bundeskartellamt, 3 februari 1959

Principiële gezichtspunten.

1. Volgens een uitspraak van de Europese Commissie vormen de mededingingsbepalingen van het E.E.G.-verdrag onmiddellijk geldend recht.

2. Zolang de nationale wetgeving, bedoeld in art. 87 van het E.E.G.-verdrag, nog niet tot stand gekomen is, zijn de nationale kartelautoriteiten verplicht te beslissen over de toelaatbaarheid van concurrentiebeperkingen en zijn zij bevoegd ontheffing te verlenen van het kartelverbod, bedoeld in art. 85, lid 1.

3. Licentiecontracten hebben eerst rechtskracht na inschrijving door het Bundeskartellamt.

De feiten.

Een Duitse fabriek bouwde machines in Franse licentie. De Franse fabriek had in het licentiecontract concurrentiebeperkende bepalingen doen opnemen. O.a. mocht de licentienemer gedurende de licentieperiode en nog drie jaar daarna een hele groep machines niet bouwen en niet verhandelen, noch in Duitsland, noch in andere landen. Om in geval van nood rechtsingang te kunnen verkrijgen, verzocht de Duitse fabriek aan het Bundeskartellamt (B.K.A.) het betrokken licentiecontract goed te keuren.

De overwegingen van het B.K.A.

De artikelen 85-90 vormen onmiddellijk geldend recht.

In zijn overwegingen wees het B.K.A. op het feit, dat de Europese Commissie in haar verslag van 17 september 1958, hoofdstuk III, Nr. 84, de opvatting afgewezen heeft, dat de art. 85 en 86 slechts beginselen zouden bevatten, welke nog zouden moeten worden uitgewerkt alvorens praktisch effect te hebben. Aangezien de tekst, de geschiedenis en het doel van het verdrag tot dezelfde conclusie leiden, zag het B.K.A. geen aanleiding om van de opvatting der Europese Commissie af te wijken. De artikelen 85 en 86 zijn dus bindend en moeten onmiddellijk worden toegepast. Volgens het B.K.A. volgt hieruit: ten eerste, dat het verplicht is tot het tijdstip, waarop de nationale voorschriften, bedoeld in art. 87, van kracht zijn geworden, beslissingen te vellen, zowel op grond van het nationale als van het internationale recht en ten tweede, dat het tot die tijd dispensatie kan geven van het kartelverbod, bedoeld in art. 85, lid 1.

Het licentiecontract.

a. Juridisch.

De Franse fabriek had haar Duitse collega een contract laten tekenen op grond waarvan zij voor de duur van het contract en nog drie jaar daarna geen concurrerende machines mocht fabriceren of verhandelen. Dit contract viel volgens het B.K.A. onder de overeenkomsten, die art. 85, lid 1, met name verbiedt en is dus nietig. Het B.K.A. was echter van mening, dat het in zulke gevallen ontheffing kan verlenen op grond van art. 85, lid 3 (zulk een mogelijkheid is uitdrukkelijk opgenomen in par. 20, lid 3, van het Gesetz gegen Wettbewerbsbeschränkungen (G.W.B.)).

b. Economisch.

Het B.K.A. overwoog, dat de bijdrage, die licentiecontracten aan de technische en economische vooruitgang leveren, niet kleiner wordt, wanneer de licentiegever bepaalde concurrentiebeperkingen voorschrijft. De bepalingen van het E.E.G.-verdrag en die van par. 20, lid 3, van

het G.W.B. zijn volgens het B.K.A. in wezen aan elkaar gelijk. Volgens het G.W.B. mag het B.K.A. een licentiecontract alleen inschrijven, indien de bewegingsvrijheid van de licentienemer of van derden niet op een onredelijke wijze wordt beperkt. Bovendien mag er geen sprake zijn van een wezenlijke beperking van de concurrentie ter markt.

c. De conclusie.

Naar de mening van het B.K.A. was in dit geval aan de beide bovengenoemde voorwaarden voldaan, zodat een ontheffing van art. 85, lid 1, kon worden uitgereikt. Het B.K.A. overwoog hierbij nog, dat het marktaandeel van de licentienemer slechts gering was.

Opmerkingen (van de auteur).

1. De argumentatie van het B.K.A. inzake het tijdstip van inwerkingtreding van art. 85, lid 1, leidt tot het vermoeden, dat het vonnis van de Rechtbank te Zutphen van 10 juli 1958 nog slechts historische betekenis heeft. Immers, volgens art. 89 heeft de Europese Commissie (E.C.) te waken voor de toepassing van de in de art. 85 en 86 neergelegde beginselen. Daarom is het van belang, dat zij de opvatting verwerpt, dat de art. 85 en 86 eerst later van kracht zullen worden. Hoewel de uiteindelijke beslissing berust bij het Hof van Justitie, is desondanks de uitspraak van de E.C. waardevol. De sterke positie van de Duitse industrie is waarschijnlijk oorzaak van het feit, dat het B.K.A. gaarne een interpretatie ziet, die reeds onmiddellijk een concurrerend optreden mogelijk maakt. De opvatting van de Rechtbank te Zutphen heeft een beschermende werking. (Zij maakt het bijv. mogelijk de verticale prijsbinding voorlopig te handhaven en er ontstaan geen conflicten met de Wet Economische Mededinging 1956, de Wet op de Bedrijfsorganisatie 1950, de Landbouwwet 1957, de Vestigingswet Bedrijven 1954 enz.)

2. In de redenering van het B.K.A. kunnen de kartelautoriteiten der Lid-Staten tot het tijdstip, waarop de nationale wetgeving, bedoeld in art. 87 (dus uiterlijk tot eind 1960), in werking treedt, ontheffing verlenen van het kartelverbod van art. 85, lid 1.

3. Het blijkt, dat de grondgedachte van het bevorderen van de technische en economische vooruitgang (Rationaliseringkartelle) zo ruim wordt toegepast, dat een aanmerkelijke beperking van de concurrentie — zelfs als zij behoort tot de „per se”-gevallen van art. 85, lid 1 — geoorloofd wordt geacht.

4. De par. 20 en 21 van het G.W.B. (en dus ook de commentaren in de literatuur) hebben volgens het B.K.A. internationale betekenis.

5. De economische overwegingen („rule of reason”) waren voor het B.K.A. belangrijker dan de juridische.

6. Er is enige overeenkomst met het spinhulzengeval¹⁾. Het B.K.A. ging er in zijn beslissing van uit, dat licenties economisch nuttig zijn en dat het voor de licentiegever mogelijk moet zijn, dat hij zich met de nodige waarborgen omringt, teneinde straks niet door de licentienemer op eigen terrein te worden aangevallen. De Belgische spinhulzenfabriek beoogt iets soortgelijks, nl. het voorkomen, dat de fabriek, die zij in het zadel hielp, haar desastreuze concurrentie zou kunnen uitbreiden tot België.

Tilburg.

Dr. J. A. GEERTMAN.

¹⁾ Zie: „Kartelverbod, Euromarkt en „Rule of Reason” (I) in „E.-S.B.” van 18 maart 1959.

Statistische Dag 1959

Efficiency in en door de Statistiek

Algemeen gedeelte.

De Statistische Dag 1959, de twaalfde Dag in successie georganiseerd door de Vereniging voor Statistiek, stond in het teken van bovenvermeld onderwerp. Waren vorig jaar ruim 600 leden en belangstellenden in Amsterdam aanwezig, dit keer was het aantal gegroeid tot ruim 900. Tijdens de ochtendbijeenkomst kwamen alle bezoekers bijeen om naar twee inleidingen van meer algemene aard te luisteren, des middags verspreidde men zich over de zes secties die de Vereniging kent, om daar dat aspect van het hoofdonderwerp te horen behandelen dat overeenkwam met de meer specifieke werkgebieden van de leden-dier secties. Zo onderscheidt men (gerangschikt naar aantal leden) de Bedrijfssectie, Economische Sectie, Mathematische Sectie, Medisch-Biologische Sectie, Sectie Beschrijvende Statistiek en Sectie Operations Research.

De eerste inleider, de heer B. G. Wiggers, math. drs., verbonden aan de Statistische Afdeling van de A.K.U., hield een voordracht over het onderwerp: Efficiency in de Statistiek. De heer Wiggers maakte een rondreis langs een aantal werkterreinen van de statistische analyse, waar men het begrip efficiency in verschillende betekenissen kan tegenkomen. Allereerst het mathematisch-statistische begrip, dat wordt gebruikt bij het vergelijken van schattingsmethoden. De meest efficiënte methode is die methode die zuivere schattingen van de populatie-parameter geeft met de kleinste variantie bij een gegeven aantal waarnemingen in de steekproef. Ook kent men het begrip efficiency bij het vergelijken van toetsingsmethoden en wordt de toets met het grootste onderscheidingsvermogen bij gegeven overschrijdingskans en steekproefgrootte de meest efficiënte genoemd. Soms brengen deze meest efficiënte methoden hoge kosten met zich, zodat de onderzoeker de mathematische efficiency zal moeten afwegen tegen de „economische” efficiency van iets bereiken met zo min mogelijk kosten, gegeven de beschikbare middelen. Soms zal hij daarom zijn toevlucht kunnen nemen tot de zgn. „quick and dirty” schattingsmethoden die een minimum aan bewerking vereisen en toch redelijk nauwkeurig zijn¹⁾. Ook de parameter-vrije toetsen zijn wel gewild, niet alleen wegens hun „parameter-vrijheid” maar ook wegens hun relatieve eenvoud.

Een ander begrip efficiency ontmoet men vaak bij de theorie van de proefopzetten. De sequentie-analyse kan hier naast het kiezen van een goed statistisch model en van een juist waarnemings-schema de efficiency in het onderzoek bevorderen. Bij deze sequentie-analyse voert men het experiment in stadia uit en bepaalt naar aanleiding van de tussenresultaten of deze al voldoende informatie verschaffen, op basis van de van te voren gestelde normen. Zo ja, dan stopt men met het experiment; zo nee, dan gaat men verder totdat het experiment geheel is uitgevoerd en trekt dan pas zijn conclusies. Het is helaas tot nu toe erg moeilijk geweest deze analyse toe te passen bij de industriële kwaliteitscontrole om administratieve en technische redenen.

¹⁾ Zie daarvoor het artikel van B. G. Wiggers in *Sigma* van januari 1959: „Eenvoudige berekeningsmethoden”.

Ten slotte stond de inleider stil bij de efficiency in steekproeven, zoals het nemen van gelede steekproeven, en bij de efficiency in de procescontrole. In het eerste geval is het een kwestie van zoveel mogelijk informatie tegen zo laag mogelijke kosten; in het tweede geval van het minimaliseren van de kosten van inspectie en van niet-tijdig gesignaleerde uitval.

De tweede inleider van deze ochtendbijeenkomst was de bekende Engelse statisticus, de heer M. J. Moroney, met als onderwerp: „Efficiency by Statistics”. In tegenstelling met de vorige spreker beperkte de heer Moroney zich tot een aantal minder-theoretische beschouwingen. De eigenlijke inhoud van zijn referaat liet hij ter lezing over in *Statistica Neerlandica*, waarin alle voordrachten in extenso zullen worden gepubliceerd. Hij stelde dan dat efficiency in en door de statistiek zowel door theoretische ontwikkeling als door praktisch inzicht kan worden bevorderd. Dikwijls blijkt echter dat de statisticus en de manager elkaar slecht verstaan. Door de zeer „gearticuleerde” grammatica van de theoreticus meer af te stellen op de praktijk en het uit „kreten” bestaande theoretische vocabularium van de manager meer diepgang te geven kan men al veel bereiken. De Universiteiten moeten alleen de heel goede studenten bestemmen voor een specifiek theoretische toekomst, terwijl de middelmatige mathematisch-statisticus in den dop een groot en ruim inzicht moet verwerven in praktische toepassingsgebieden der statistiek om met meer vrucht daarop werkzaam te kunnen zijn.

Economische sectie.

Prof. G. Goudswaard, Raadadviseur bij het Centraal Bureau voor de Statistiek, behandelde op de middagvergadering van de Economische Sectie het onderwerp „Statistiek en Efficiency”. De inleider stond allereerst stil bij de hoogte van de tegenwoordige uitgaven in Nederland voor het verzamelen en bewerken van statistische gegevens. Het bleek dat Nederland internationaal een goed figuur slaat wat betreft het gemiddeld uitgegeven bedrag per hoofd van de bevolking, doch dat toch nog altijd de uitgaven voor natuurwetenschappelijk spoorwerk het tienvoudige bedragen (in totaal 1 pCt. van het nationaal inkomen). Het Nederlandse statistische apparaat heeft volgens spreker zeker nog niet zijn optimale omvang bereikt en elke gulden meer daarin geïnvesteerd zal een goede geldbelegging zijn. Het directe nut van de economisch-statistische gegevens voor de economische beleidsbeslissingen is echter moeilijk te meten.

Gegeven deze beschikbare middelen moet men trachten de gelden zo goed mogelijk te besteden. Evenals het bedrijfsleven poogt het C.B.S. het zijn klanten zo goed mogelijk naar de zin te maken bij een zo efficiënt mogelijke werkwijze. De wensen van de afnemers zijn echter verre van efficiency-bevorderend; integendeel, men wenst snelle berichtgeving en zo volledig mogelijke informatie. De vervulling van het eerste desideratum zal leiden tot onderbezetting van het personeel tussen de berichtperioden in, de vervulling van het tweede geeft grote wachttijden vóór het verwerken van het materiaal. Mechanisering en auto-

matisering verminderen de kosten niet, doch zullen wel de verwerkingstijd gunstig beïnvloeden. De klant zelve zal voor de vervulling van zijn wensen aan den lijve merken dat hij (nog) meer vragenlijsten zal moeten invullen, een bezigheid waartegen men wel eens bezwaren hoort opperen.

De inleider was van oordeel dat efficiency-eisen het noodzakelijk zullen maken steeds naar een compromis tussen snelheid en volledigheid van informatie te streven. Hij was er zich van bewust dat met name op het gebied van de voorraadstatistiek en de distributietellingen nog lacunes in de informatie bestaan. Ten slotte wees hij nog op de mogelijkheid door middel van de conjunctuurtest snelle informatie te verkrijgen over een beperkt aantal variabelen; de deelnemende ondernemers behoeven slechts tendenties aan te geven en binnen 10 tot 14 dagen na afloop van de betreffende periode is de informatie, per bedrijfstak geaggregeerd, beschikbaar. De vlucht, die deze „Business Tendency Surveys” in vele landen der wereld nemen, duidt op een vervulling van gevoelde behoeften.

De heer L. H. Klaassen, ec. drs., Onderzoekleider van het Nederlandsch Economisch Instituut, ging in zijn voordracht in op „Efficiency-onderzoek met behulp van statistische methoden”. Tegenwoordig zijn tijdstudies een zeer belangrijk hulpmiddel geworden bij het opvoeren van de produktiviteit in de bedrijven. Men stelt normen op zowel voor bepaalde werkzaamheden in totaal, als voor bepaalde detailhandelingen daarbij. De heer Klaassen gaf een opsomming van een aantal welbekende voorwaarden waaraan een goede tijdstudie moet voldoen om bruikbare en betrouwbare resultaten te leveren. Vaak kan daaraan niet geheel of in het geheel niet worden voldaan, vooral wanneer het handelingen betreft die moeilijk nauwkeurig definieerbaar of in de tijd gespreid zijn. Meer indirecte methoden verdienen dan de voorkeur. Als voorbeeld behandelde de inleider de werkzaamheden van belastingambtenaren en toonde vervolgens aan dat de regressie-analyse ons hier te hulp kan komen. Daartoe beschouwde hij de personeelsbezetting van de diverse kantoren in den lande als functie van het aantal verzonden aanslagen in een bepaald jaar en van de gemiddelde hoogte van het aangeslagen bedrag. Past men de regressie-analyse toe op het veronderstelde lineaire verband, dan vindt men een regressielijn die een soort gemiddelde norm aangeeft. De residuen van het regressieverband scheppen dan de mogelijkheid de kantoren naar hun efficiency te rangschikken.

Dezelfde werkwijze is toegepast bij een onderzoek naar de doelmatige bezorging door melkslijters, uitgevoerd door het Nederlandsch Economisch Instituut en gepubliceerd door het Economisch Instituut voor de Middenstand. De bezorgkosten van de melkhandelaren per km van hun route werden daarbij verklaard uit het aantal klanten per km route en uit de gemiddelde omzet per klant. Het is duidelijk dat in beide gevallen — zo zei de heer Klaassen — slechts verschillen in efficiency opgespoord kunnen worden. Aangegeven wordt niet welke vergroting, maar wel waar vergroting van efficiency mogelijk is. Door tijdstudie en door andere kwantitatieve methoden kan men dan, na het „waar” gevonden te hebben, het „hoe” en „hoeveel” bepalen. Op deze uitermate interessante lezing volgde een levendige discussie.

Sectie voor „operations research”.

De enige jaren geleden door de heer Sittig voorgestelde Nederlandse vertaling voor operations research, nl. beslissingskunde, heeft nog geen algemene ingang gevonden,

zodat de heer Sittig, firmant van het Adviesbureau voor Toegepaste Statistiek, de eerste spreker in de sectiebijeenkomst, zich gesteld zag voor de taak het aspect der efficiency in de *operations research* te behandelen. Zoals de sectievoorzitter, Prof. Bezemer, opmerkte betekende deze onderwerpkeuze in feite geen restrictie met betrekking tot het normale programma van de sectie, daar de beslissingskunde er juist op gericht is de efficiency van ondernemersbesluiten te vergroten door het gebruik van wetenschappelijke en in het bijzonder ook statistische methoden. Een voorbeeld van een dergelijke beslissing is die betreffende normalisatie. De massafabricage, die na de industriële revolutie haar intrede deed, leidde noodzakelijkerwijze tot normalisatie in die zin dat massale machinale produktie noodzakelijkerwijze samenhangt met grote series en dus met een beperkt aantal typen. Hierdoor wordt enerzijds de arbeidsproduktiviteit opgevoerd en dus de mogelijkheid tot behoeftenvoorziening groter, maar anderzijds betekent dit een niet voldoen aan vele specifieke eisen van gebruikers. De wetenschappelijke normalisatiemethode, die de heer Sittig voorstelt, is een rationele afweging van produktiviteitsvoordeel enerzijds, uniformiteitsnadeel anderzijds, op zodanige wijze dat een optimale situatie wordt verkregen. Spreker illustreert dit o.a. aan de hand van het voorbeeld van rationele normalisatie van maten van bedden. De opmerking van de heer Sittig, dat het nadeel voor de consument van een te kort bed wellicht door fysiologen zou kunnen worden bepaald, ontlokte bij de voorzitter de opmerking dat het onderwerp ook geschikt zou zijn geweest voor een vergadering van de medisch-biologische sectie! Mede aan de hand van door de heer Sittig gegeven voorbeelden o.a. op het terrein van internationale verschillen tussen muntstelsels — de intervallen tussen de verschillende munten lopen in onderscheiden landen zeer sterk uiteen, terwijl het toch mogelijk moet zijn een optimum aan te geven — slaagde de heer Sittig erin duidelijk te maken dat er voor rationele normalisatie nog een groot terrein braak ligt en dat de beslissingskundige aanpak daarbij een goed hulpmiddel kan zijn.

De tweede spreker, de heer Haitsma, medewerker Mathematisch Centrum te Amsterdam, behandelde in een nu inderdaad gecombineerde vergadering, al vond de combinatie niet plaats met de medisch-biologische maar met de mathematische sectie, enkele aspecten van de zgn. Monte-Carlo-methode. Onder deze pittoreske naam vat men experimentele statistische schattingsmethoden samen, die hieruit bestaan dat een bepaalde reële situatie, die mede van onzekere statistische factoren afhangt, wordt nagebootst om op deze wijze een indruk te krijgen van het beloop van een proces, dat wellicht langs directe theoretische — niet experimentele — weg in het geheel niet of moeilijker verkregen zou kunnen worden. Als voorbeeld behandelde de heer Haitsma het militaire „probleem” van de bepaling van de kans van het neerschieten van een aanvallend vijandelijk vliegtuig, voordat het in staat zou zijn tot aanval op een schip over te gaan. Deze kans hangt af van een aantal onzekere factoren, zoals het tijdstip van waarneming door de scheepsradar, de insteltijd van het afweergeschut en laatstelijk uiteraard de kans op treffen van het vliegtuig, afhankelijk o.a. van de afstand. Het militaire karakter van het voorbeeld is geen toeval, daar vele beslissingskundige methoden in de oorlog zijn uitgewerkt. De Monte-Carlo-methode is echter ook op andere en wel de meest uiteenlopende terreinen van belang. Zoals dat zo dikwijls gaat bleek dat, zij het niet onder deze naam, Monte-Carlo- en simulatiemethoden reeds lang werden toegepast voordat deze naam was uitgedacht, o.a. ter bepaling van het getal

π op experimentele wijze. Ter opleiding van ondernemers gebruikt men in Amerika zelfs bedrijfsspelen, waarbij kandidaat-ondernemers voor beslissingen worden gesteld, die door een simulatietechniek zijn verkregen, een voorbeeld dat voor zover aan verslaggevers bekend is, in Nederland nog geen navolging heeft gevonden.

Al met al een zeer geslaagde Statistische Dag. Het zal moeilijk vallen om volgend jaar voor de dan waarschijnlijk 1.000 deelnemers in één congresgebouw een grote zaal en zes adequate kleine zalen te vinden.

Rotterdam.

D. B. JOCHEMS.
E. KAPTEIN.

BOEKBESPREKINGEN

P. Romus: *Expansion économique régionale et communauté européenne*. A. W. Sijthoff, Leiden 1958, 363 blz., f. 18,75.

„La région est une entité géographique” zo schrijft Romus op de eerste bladzijde van zijn boek. Zij vertegenwoordigt vanouds een eigen persoonlijkheid (blz. 211). Een laissez-faire politiek die door niemand meer wordt aanvaard heeft die geografische persoonlijkheid danig uitgehold. In het kader van de individuele preferentieschema's is er geen plaats voor een economisch regionalisme. De theoretische economie van Pigou en Marshall tot Lerner zoekt de principes van de maximalisatie van de welvaart van een gegeven collectiviteit, zonder rekening te houden met ruimtelijke implicaties. De klassieke en neo-klassieke economie kent slechts een „ponctiforme” economisch mechanisme, „berust op „hypothèses spatiales”¹⁾. In het moderne staatsbeleid kwam de politieke zorg voor een gezond interregionaal economisch evenwicht vóór 1940 nauwelijks naar voren. Na de laatste wereldoorlog is daarin een revolutionaire ommekeer gekomen²⁾, waartoe ook de theoretische economie heeft bijgedragen. Van de vele schrijvers noemen wij hier de liberale Amerikaanse econoom Edgar M. Hoover, die op dit stuk interventie van de Overheid bepleit.

Het werk van Romus heeft geen aspiraties in deze richting. Het behandelt dit thema slechts terloops. Bij hem is een regionale economische politiek, de „mise en valeur systématique du territoire”, een beschavingsgoed, dat geestelijk eigendom is geworden sedert zijn werk voor de Conseil Economique Wallon en dat zijn verwerkelijking hopelijk nabij zal komen in zijn nieuwe functie bij de E.E.G.

Romus heeft zijn intelligentie beproefd op een overzicht van de oorsprong, het milieu, de wettelijke en andere maatregelen, de principes, de oriëntering en de verantwoordelijke organen inzake de regionaal-economische politiek. Dit door de Raad van Europa bekroonde werk geeft het empirische materiaal over Groot-Brittannië, Italië, West-Duitsland, Nederland, Frankrijk en België, dat de toets dient te zijn van de theoretisch-economische beschouwingen. Een kleine 400 publikaties uit deze landen worden erin samengevat.

Groot-Brittannië is het stamland van de regionaal-economische politiek. De enorme werkloosheid in de jaren dertig, optredend in de eenzijdig gestructureerde noodgebieden (oplopend tot 70 pCt.) is er de aanleiding toe geweest. N.O.-Engeland, het westen van Cumberland,

1) C. Ponsard: *Economie et espace*, Paris 1954, blz. 419.

2) Cf. ook mijn drie artikelen over de regionaal-economische ontwikkeling in Europa in dit tijdschrift (15 oktober, 5 en 12 november 1958).

Zuid-Wales, Centraal-Schotland, Noord-Wales, Zuid-Lancashire, de oevers van de Mersey, de Schotse Hooglanden, N.O.-Lancashire en Noord-Ierland met hun zware industrie werden catastrofaal getroffen. Daartegenover stond en staat de ongezone economische congestie in Londen. Pas in 1940 leidden de partiële acties tot het publiceren van een nationaal plan en tot het oprichten van een centraal organisme dat hiermee belast wordt. Sedert 1945 regelen verschillende wetten deze materie. De zware industrie werd gesaneerd, industriële zones werden en worden bouwrijp gemaakt, vestigingen financieel gestimuleerd, publieke voorzieningen verbeterd, het huisvestingsprobleem aangepakt, het transportnet verbeterd en gemakkelijke kredietregelingen getroffen.

Italië kent van West-Europa het minst ontwikkelde gebied, de Mezzogiorno, het land bezuiden Rome. Dit vindt zijn oorsprong diep in de geschiedenis; een eeuwenlange vreemde overheersing, het overwegen van het latifundiaat, de unificatie in 1860 met een sedertdien voor het noorden gunstige economische politiek en een zeer gebrekkige infrastructuur. Ter getuigenis: 37 pCt. van de bevolking en 16 pCt. der particuliere investeringen, maar 50 pCt. van de overbevolkte huizen. De Italiaanse wetgeving streeft nu een interregionaal evenwicht na, een verhoging van het levenspeil en een toeneming van de werkgelegenheid, grote infrastructuurwerken, agrarische hervormingen, meer onderwijs en industrialisatie. Men is er zich van bewust dat zulks een inkomensoverdracht van het noorden naar het zuiden inhoudt. Hiertoe werken ook financiële faciliteiten, subsidies en fiscale ontheffingen mee.

De probleemgebieden in West-Duitsland liggen voornamelijk aan de oostgrens, die ontstaan is door de scheiding, die een groeioede geografische arbeidsverdeling uitschakelde. Daarnaast speelt het vluchtelingenvraagstuk een grote rol. De welvarende streken liggen aan de as van het Rijndal. De Duitse politiek hanteert o.a. transporttarieven omdat de oostelijke gebieden zich op West-Duitsland hebben moeten heroriënteren.

Het Nederlandse probleem spruit voort uit regionale onderontwikkeling ten opzichte van de bevolkingsaanwas. Tegenover de concentratie in het westen deed dit de noodzaak gevoelen van een integraal gebruik van de bodem. De demografische druk is nergens zo groot als in ons land. Tussen 1910 en 1935 nam de bevolking van Nederland toe met 43 pCt; Italië 22 pCt; België 12 pCt; Groot-Brittannië 11 pCt; Duitsland 7 pCt; Frankrijk 1 pCt. De natuurlijke aanwas bedroeg in 1954 in ons land 14,1 per mille, in de buurlanden 4 tot 7 per mille.

In Frankrijk heet Parijs de woestijn van dit land. Grote gebieden worden geabandonneerd en ontvolkt. Het regionalisme draagt er daarom het meest dynamische karakter van alle behandelde landen. De aloude centralisatie komt voort uit de verre geschiedenis. Vanuit Parijs werd de provincie beheerst. Parijs bevindt zich technisch halverwege talloze Franse steden. De Code de la Famille van 1939 betekende een ommekeer in het demografisch malthusianisme. In een grote structurele werkloosheid — zoals in Nederland — is het Franse probleem dus niet gelegen. In geen land zijn de actieprogramma's zo gedifferentieerd.

België kent geen regionale politiek. Het aantal forensen is er enorm groot, de tweetaligheid speelt er frustrerende parten en de Belg is er te „liberaal” voor. In Wallonië loopt de bedrijvigheid terug en er is — zonder vreemdelingen — zelfs een sterfte-overschot. Vlaanderen herbergt de massa werklozen.

In het tweede deel behandelt de schrijver de Europese aspecten van het regionalisme, op zoek naar de noemer van een Europese politiek. De probleemgebieden zijn gelokaliseerd aan de periferie van Europa, ver van de centrale driehoek Ruhr, Noord-Frankrijk, Lotharingen of beter de vierhoek Hamburg, Manchester, Marseille, Milaan. Minder belangrijk zijn de regionen die periferisch ten opzichte van de nationale grenzen liggen. Alleen dit al is voldoende noodzaak, zegt Romus, om tot een economisch verenigd Europa te komen. De aard van het vraagstuk ligt opgesloten in enige structuurkenmerken: werkloosheid, onderontwikkeling, economisch-geografische concentraties, inkomensverschillen, migratiestromen, bevolkingsdruk, natuurlijke ontvolking, politieke oorzaken. De gemene deler is het probleem van interne en sociale onevenwichtigheid met betrekking tot het nationale referentiekader.

De E.G.K.S. heeft als eerste internationaal lichaam een regionaal-economische politiek ontworpen met het oog op de redistributie van activiteiten, zoals wij thans in de Borinage zien. Tot die herverdeling behoort ook de trek van de ijzer- en staalindustrie naar de zee kust. Het belangrijkste middel vormt de transporttarifiering, die decentralisatie begunstigt. Is de regionale politiek voor de E.G.K.S. nog „bijproduct”, voor de E.E.G. is zij doelstelling, een nieuwe etappe in het Europese regionalisme: het doen participeren van alle streken aan de economische ontwikkeling en het doen verdwijnen van het écart. De transporttariefpolitiek, het Europese Sociale Fonds en de Europese Investeringsbank zijn hier mede op gericht. De integratie van de regionale politiek in de verschillende landen dient volgens schrijver uit te gaan van het principe van de geconcentreerde spreiding, van een oriëntering op een ordening die dirigistisch noch liberaal is en van middelen die de industrialisatie bevorderen en „une mise en valeur systématique” van grote regionale complexen en sociale aanpassingen insluiten.

De resultaten, die tot nu toe bereikt zijn, zijn nog niet al te omvangrijk om het totale nationale spreidingsbeeld essentieel te wijzigen: 185.000 gecreëerde arbeidsplaatsen van 1945-1946 in Groot-Brittannië à raison van f. 850 mln. of 12.000 van 1952-1959 in Nederland ten koste van f. 70 mln. bij voorbeeld. Voor de gewesten evenwel betekent dit een belangrijke toeneming, die zeker secundaire gevolgen heeft opgewekt en cumulatieve kracht zal krijgen als het beleid op grote schaal wordt voortgezet. Ook op andere terreinen — agrarisch, commercieel en toeristisch — is er sprake van een regionaal beleid. Op toeristisch gebied schiet Nederland bepaald tekort. Ook het aantal maatregelen is in Nederland beperkt. Wat opvalt is ten slotte dat in alle landen het zwaartepunt van de regionale politiek terecht bij het Ministerie van Economische Zaken ligt. De planologie is er hoogstens zijdelings bij betrokken, als toets voor de eisen die de woonbaarheid stelt.

Het regionale beleid is bij Romus een cultuurexponent, die wij nog moeten verwerkelijken en die tegelijk een zekere rentabiliteit in zich draagt. Economisch richt het zich op onevenwichtigheden, uitputtingen, sluitingen, abandonneringen en onderontwikkeling; sociaal op werkloosheid, emigratie, ontvolking en daling van het bestaansniveau. Het regionale Europa, zo besluit de auteur, is een van zijn meest representatieve aspecten. Zij verenigt de Britse actie, de Franse gedachte, de Nederlandse volharding, het Duitse dynamisme en het Italiaanse optimisme.

De wijze waarop Romus geloof, feiten en perspectieven in dit boek heeft verenigd en zijn stijl verdienen alle respect.

Dit is het eerste handboek over het Europese economische regionalisme.

Middelburg.

Dr. M. C. VERBURG.

J. ten Hoope: Financieringsberekeningen. N.V. Uitgeverij Mij. AE. Kluwer, Deventer 1958. Losbladig in schroefband, 246 blz., f. 13,95. Suppleties 5 cent per bedrukte bladzijde.

Uit de ondertitel van dit werk: „Enige grondslagen voor de berekeningen bij afbetalingskredieten”; zal het voor menigeen duidelijker zijn welk doel de schrijver zich heeft gesteld dan uit de hoofdtitel. Deze ondertitel leert, dat het woord „Financiering” in de hoofdtitel een bijzondere, op een specifiek spraakgebruik afgestemde, betekenis heeft. Ongeacht het feit nl. of een koper op afbetaling tot de producenten dan wel tot de consumenten moet worden gerekend, is in de praktijk de gewoonte ontstaan te stellen, dat zulk een koper het betreffende goed laat „financieren”. Dusdoende heeft men in het spraakgebruik zonder meer aanvaard, dat er niet alleen voor de produktiehuishouding maar ook voor de consumptiehuishouding een financieringsprobleem bestaat.

Ten Hoope deelt in zijn voorbericht mee, dat „de directe aanleiding tot het publiceren van dit werk is geweest het aanhoudend verzoek van bij het afbetalingswezen betrokken personen en instellingen”. Dit in aanmerking genomen is het begrijpelijk, dat hij getracht heeft door van „Financieringsberekeningen” te spreken, zijn boek reeds vanaf het eerste woord op de afbetalingspraktijk te richten.

De kern van de inhoud van het boek kan worden omschreven als een hogeschoolvoorbeeld van financiële rekenkunde, toegepast op de berekening van de samenstellende delen en het totaal van de in de tijd gespreide verplichtingen van afbetalings-kopers voor een zeer groot aantal overeenkomst-vormen.

De wijze waarop Ten Hoope deze niet eenvoudige materie uit de doeken doet dwingt bewondering af. Kort en bondig behandelt hij in het eerste hoofdstuk van het eerste deel de vele wettelijke voorschriften die op afbetalings-transacties van toepassing zijn. Slechts door even de verschillende zegelkosten te vermelden had hij hier de handel nog een kleine dienst kunnen bewijzen.

In het tweede hoofdstuk gaat hij dieper in op de Prijzenbeschikking verkoop op afbetaling 1948. Terecht, omdat de daarin vervatte voorschriften voor zijn latere berekeningen van essentiële betekenis zijn. In tegenstelling tot de „Handleiding voor de verkopers op afbetaling” van Mr. J. Roos en P. A. van der Molen, Utrecht 1957, hakt hij de Gordiaanse knoop van de consequenties van genoemde prijzenbeschikking niet door, door een deel van de daarin gegeven voorschriften (met betrekking tot het „verminderd restant”) eenvoudig buiten beschouwing te laten. Door zeer systematisch te werk te gaan slaagt hij er in de knoop zodanig te ontwarren, dat hier de basis wordt gelegd voor zijn latere berekeningen.

Met een drietal korte hoofdstukken: „Verzekering”, „Afbetalingsovereenkomsten met bijzondere voorwaarden” en „Vergoedingen bij krediettransacties” wordt het eerste deel, dat geheel aan wettelijke bepalingen is gewijd, besloten.

Het tweede deel van het boek vangt aan met hoofdstuk VI: „Hoe de berekeningen plaats vinden”. De schrijver zich baserend op de Prijzenbeschikking voor verkoop op afbetaling 1948, acht de variaties in de afbetalingstransacties veroorzaakt door drie variabele factoren:

1. de grootte van het verminderd restant alsmede de tijdsduur;
2. de grootte van de directe betaling;
3. het moment, waarop de eerste betaling na overdracht plaats heeft.

Aangezien steeds op basis van de genoemde prijzenbeschikking voor de eerste factor twee, voor de tweede factor vier en voor de derde factor drie mogelijkheden relevant zijn, komt hij tot een schema van 24 variaties. Met behulp van enkele formules (die in bijlage VII nader worden verklaard) worden voor de in aanmerking komende variaties tabellen uitgewerkt voor de aanbatalingen als percentages van de contantprijzen. In eerste instantie is dit gedaan rekening houdend met de in de afbetalingsbeschikking 1956 gegeven voorschriften betreffende het dadelijk te betalen gedeelte van de kooprijzen voor verschillende goederen. In de eerste aanvullingen, welke inmiddels sinds de publikatie van het boek zijn verschenen, is ook rekening gehouden met de Wijziging van de Afbetalingsbeschikking 1956, die 25 juni 1958 van kracht werd. Voor een boek ten dienste van belanghebbenden zal er in het vervolg op moeten worden toegezien, dat de aanvullingen zo mogelijk gelijktijdig met, of althans zeer snel na, het van kracht worden van nieuwe voorschriften verschijnen en niet meerdere weken op zich laten wachten.

In hoofdstuk VII worden ook uitgaand van de Prijzenbeschikking verkoop op afbetaling 1948 voor de verschillende variaties vergoedingstabellen en rentetabellen gegeven. In de hoofdstukken VIII en IX volgt een toelichting voor het gebruik van de tabellen aan de hand van praktische voorbeelden. In bijlagen zijn voorts de volledige teksten van verschillende voorschriften opgenomen.

Al met al is „Financieringsberekeningen” een uiterst nuttig boek voor belanghebbenden, waarvan men slechts kan betreuren, dat het niet veel eerder is verschenen. Hierboven werd er enige malen op gewezen welk belangrijk uitgangspunt de Prijzenbeschikking 1948 voor Ten Hoope's boek vormt. Blijkens het nieuwe ontwerp d.d. 30 september 1958 van de Wet op het Afbetalingsstelsel dient ernstig rekening te worden gehouden met de mogelijkheid, dat dit uitgangspunt binnen afzienbare tijd geheel, of althans in zijn huidige vorm, zal worden opgeheven. In dat geval zal Ten Hoope in verdere aanvullingen de nu deels voorgescreven opzet belangrijk kunnen vereenvoudigen.

Boeken als deze, die op de nu van kracht zijnde maximum krediettoeslagen zijn gebaseerd, werken de in de Memorie van Toelichting op het nieuwe wetsontwerp gewraakte verstarring, doordat de maxima erin als norm worden voorgehouden, in de hand. Als straks de maximumkrediettoeslagen-regeling tot het verleden behoort zou Ten Hoope, in de dan noodzakelijke aanvullingen, daarom weer belangrijk werk kunnen doen door de krediettoeslagen als variabele factor in een beperkt aantal alternatieven uit te werken.

Amsterdam.

R. W. VAN DER WAL, econ. drs.

MEDEDELINGEN VOOR ECONOMISTEN

Operational research

De tweede internationale conferentie over operational research, georganiseerd door de „International Federation of Operational Research Societies” (I.F.O.R.S.), zal van 5-10 september 1960 te Aix-en-Provence, Frankrijk, worden gehouden. De commissie van voorbereiding zal gaarne voorstellen voor afzonderlijke of een serie bijdragen voor

deze conferentie ontvangen. Voorstellen moeten vóór 1 mei van dit jaar worden gezonden naar het secretariaat van de I.F.O.R.S., 11 Park Lane, London W. 1, England, en een afschrift daarvan aan het secretariaat van de Operational Research Society van het eigen land. Voor Nederland is dit: Sectie Operations Research (S.O.R.), secr. Kochlaan 12, Eindhoven. Manuscripten moeten uiterlijk 1 december 1959 worden ingezonden, opdat vóór de conferentie voordrukken beschikbaar kunnen worden gesteld.

RECENTE PUBLIKATIES

United Nations: Convention regarding the measurement and registration of vessels employed in inland navigation. New York 1958, III - 28 blz., \$ 0,30. Verkoopagent voor Nederland N.V. Martinus Nijhoff, 's-Gravenhage.

H. A. Gohres en L. J. M. de Jonge: De belastingprocedure. Uitg. FED, Amsterdam 1957, 176 blz., f. 6,50.

Dit boekje bevat commentaar op de op 1 maart 1957 in werking getreden Wet administratieve rechtspraak in belastingzaken. Na enkele inleidende opmerkingen over deze wet worden achtereenvolgens behandeld, datgene wat aan een belastingprocedure vooraf gaat; het beroep bij het Gerechtshof; het beroep bij de Hoge Raad en de verschillen tussen de procedure ingevolge de Wet Raden van Beroep en de Wet administratieve rechtspraak belastingzaken. De studie wordt afgesloten met een aantal bijlagen, waaronder voorbeelden van bezwaar- en beroepschriften.

J. Brautigam: Boekhoudinzicht voor aankomende administrateurs en voor belastingkundigen. Uitg. FED, Amsterdam 1957, 158 blz., f. 6,50.

Na een beschrijving te hebben gegeven van plaats en taak van boekhouding alsmede van de verschillende boekhoudsystemen bespreekt schrijver de taal der journaalposten, de balansen en de balansposten. Vervolgens komt hij tot een behandeling van fiscale winstbepaling. Het laatste hoofdstuk van het boekje is gewijd aan enkele practica selecta. Als bijlage is een cijfervoorbeeld van de afleiding van het fiscaal resultaat gegeven.

A. Blom: Algemene inleiding tot het belastingrecht. Uiteenzetting over de Venootschapsbelasting. Uitg. FED, Amsterdam 1957, 138 blz., f. 6,25.

Dat deel van het boekje dat het belastingrecht tot onderwerp heeft is zeer summier gehouden: het beslaat slechts 29 van de 138 blz. De behandeling van de Venootschapsbelasting is veel uitvoeriger. Een korte inleiding wordt gevolgd door een hoofdstuk waarin wordt opgesomd wie aan deze belasting zijn onderworpen. Het grootste deel van het werkje wordt in beslag genomen door een met voorbeelden verduidelijkte verhandeling over de winstberekening.

J. J. Hof: Raakpunten bedrijfseconomie en belastingen naar de winst. Uitg. FED, Amsterdam 1957, 122 blz., f. 5,60.

Beoogd wordt de mogelijkheden van toepassing van de bedrijfseconomische grondslagen op de belastingen naar de winst te belichten. Daarom wordt, nadat het verband

tussen bedrijfseconomie en belastingen naar de winst is uiteengezet, een summier overzicht gegeven van de voor het onderwerp relevante economische grondslagen. Schrijver volgt hier de terminologie en de theorie van Limperg. In de daarop volgende hoofdstukken komen de praktische vraagstukken aan de orde: voorraadwaardering; afschrijvingen e.d. van duurzame produktiemiddelen; reserveren en winstsplitsing.

Prof. Dr. J. van der Poel: De vooropstellingen van ons belastingrecht. Uitg. FED, Amsterdam 1957, 2e druk, 119 blz., f. 6.

Achter deze onaantrekkelijke titel gaat een aantrekkelijk en goed geschreven werkje schuil. Het bevat, na een korte beschouwing over gerechtigheid en rechtvaardigheid; een historisch overzicht van de opvattingen ten aanzien van de belastingheffing; een beschouwing over de invloed van de politiek op de belastingwetgeving en de uitvoering daarvan en een toetsing van de huidige belastingwetten aan de destijds dan wel thans daaraan ten grondslag liggende gedachtengang.

Dr. J. A. P. G. Boot en Dr. A. Blom: Van smiet- tot snelspoel. Hengelo 1957, 136 blz., f. 5,90.

In 1957 was het 125 jaar geleden, dat in Twente de vernieuwing van de handweverij tot stand kwam door invoering van de snelspoel. Hiermede werd de grondslag gelegd voor de thans in Twente en Oost-Gelderland bestaande textielindustrie. In dit feit heeft de Stichting Textielgeschiedenis aanleiding gezien een herdenkings-

boekje uit te geven. Het met een aantal illustraties verlichte werkje is bedoeld voor de geïnteresseerde leek.

M. Maris: Rationalisatie van de boekhouding. N.V. Uitgeversmaatschappij v.h. G. Delwel, 's-Gravenhage 1958, 44 blz., f. 3,75.

Doel van dit werkje is het verband aan te tonen tussen de toepassing van technische hulpmiddelen in de boekhouding en de vorm en theorieën van het boekhouden in het algemeen. Na een inleidend hoofdstuk over de dagelijkse en de maandelijks methode, behandelt schrijver hoe deze met doorschrift zijn te voeren, zowel met de hand als door toepassing van machines. Van de overige hoofdstukken noemen wij dat, getiteld „Het ponskaartensysteem”. Dit is er in de eerste plaats op gericht inzicht te geven in de vorm van het boekhouden bij toepassing van dit systeem.

Wyl's Digest of Dutch shipping and shipbuilding 1958, published by „Dagblad Scheepvaart”, Rotterdam, 362 blz., f. 17.

Dit uitstekend verzorgde jaarboek verscheen voor de vierde maal in successie. De uitgave 1958 bevat wederom artikelen over de verschillende takken van scheepvaart en scheepsbouw. Zoals gebruikelijk zijn ook enkele artikelen gewijd aan de Nederlandse zeehavens, terwijl voorts de diverse registers zijn bijgewerkt. Ditmaal is tevens een losse — in kleurendruk uitgevoerde — kaart bijgevoegd met de vlaggen en schoorsteenemblemen der Nederlandse scheepvaartmaatschappijen.

D. HUDIG & CO

Ao. 1825

MAKELAARS IN ASSURANTIËN

ROTTERDAM

Telefoon 139360
Telex 21103

Wijnhaven 23
Postbus 518

VAN DER HOOP, OFFERS & ZON

Ao. 1807

BANKIERS

ROTTERDAM

Telefoon 114620
Telex 22199

Westersingel 88
Postbus 502

machinebreuk- verzekering

Voorlichting en service
door een Nederlands bedrijf
met 60 jaar ervaring.

PROVIDENTIA

N.V. ALGEMEENE
VERZEKERING-MAATSCHAPPIJ
PROVIDENTIA

AMSTERDAM-C.
HERENGRACHT 376
TELEFOON 222120

Voor **SOCIAAL-ECONOMISCH ONDERZOEKWERK** wordt gezocht een

academisch geschoolde kracht

Ervaring gedurende meerdere jaren na beëindiging van doctorale studie is vereist. Vaardigheid in het verwerken van statistische gegevens is noodzakelijk. Kennis omtrent wiskundige analyse strekt tot aanbeveling.

Naar gelang van bekwaamheid en ervaring is salariering in de rang van hoofdcommies resp. referendaris mogelijk.

Psychologisch onderzoek is verplicht.

Duidelijke sollicitaties in eigen handschrift (geen ballpoint) in te zenden aan de directeur van het Economisch Technologisch Instituut Overijssel, Postbus 78, Zwolle.

ADVERTEER IN DIT BLAD

EERSTE NEDERLANDSCHE

- **PENSIOEN REGELINGEN**
- **RISICO - HERVERZEKERING VAN PENSIOENFONDSEN**

HOOFDKANTOOR
JOHAN DE WITTLAAN 50
's-GRAVENHAGE
TEL. 0 1700-51.43.51
POSTADRES: POSTBUS 5

UNILEVER N.V.

vraagt voor haar
COMPUTER STUDIE AFDELING

enige

ACCOUNTANTS

met *ervaring op organisatorisch* gebied en belangstelling voor *electronische rekenmachines*, die na een inwerktijd belast zullen worden met de systeemanalyse van administratieve problemen.

Leeftijd ten hoogste 35 jaar.

Schriftelijke sollicitaties te richten aan:
Unilever N.V., Afdeling Selectie, Postbus 760, Rotterdam,
onder nummer 131.

KWANTITEIT of KWALITEIT ?

Wanneer het U vooral om de kwantiteit van de reacties op door Uw onderneming geplaatste personeelsannonces gaat, dan menen wij er goed aan te doen U tevoren te moeten afraden deze annonces in „E.-S.B.” te plaatsen. Honderden reacties voorspellen wij U. beslist niet.

Wilt U echter een indruk hebben van de kwaliteit van de binnenkomende reacties, dan zal het U interesseren dat talrijke grote ondernemingen regelmatig „E.-S.B.” inschakelen als medium voor het oproepen van functionarissen op hoog niveau. De ervaring leert deze bedrijven namelijk dat een oproep, in „E.-S.B.” geplaatst, een prima selectie van het aantal reacties betekent, hetgeen een niet onbelangrijke aanwijzing is wat betreft het „aanbod”.

Zoekt U het in de kwaliteit van de reacties op Uw personeelannonces, dan geven wij U ernstig in overweging om „E.-S.B.” als medium in te schakelen.

Advertentie-afdeling
Postbus 42 — Schiedam